

ІНСТИТУТ СХОДОЗНАВСТВА ІМЕНІ А. Ю. КРИМСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
ГО «УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КИТАЄЗНАВЦІВ»
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
ВИДАВНИЦТВО «АЗІАТИКА»
ЦЕНТР УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКОГО
НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

МАТЕРІАЛИ
ХVІІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

КИТАЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

14 листопада 2024 р.

Львів – Торунь
Liha-Pres
2024

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Спіголови оргкомітету:

Антонюк Л. Л. – проректор з наукової роботи Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана, д.е.н., професор

Кіктенко В. О. – в. о. директора Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, президент ГО «Українська асоціація китаєзнавців», д. філос. н.

Члени оргкомітету:

Гальперіна Л. П. – експерт Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), к.е.н., професор;

Голод В. Ю. – молодший науковий співробітник відділу Сучасного Сходу Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, голова правління ГО «Українська асоціація китаєзнавців», к.е.н.;

Гончарук А. З. – головний консультант Національного інституту стратегічних досліджень;
Дроботюк О. В. – старший науковий співробітник відділу Азійського-Тихоокеанського регіону Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, член правління ГО «Українська асоціація китаєзнавців», к.е.н.;

Ільницький Д. О. – професор кафедри міжнародної економіки КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, науковий співробітник Інституту вищої освіти КНЕУ, д.е.н., професор;

Мавріна О. С. – в.о. завідувача відділу Євразійського степу та вчений секретар Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, к.і.н., с.н.с.;

Отрошенко І. В. – провідний науковий співробітник відділу Сучасного Сходу Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, д.і.н.;

Радівілов Д. А. – завідувач відділу Сучасного Сходу та заступник директора з наукової роботи Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, к.і.н.;

Черницька Т. В. – професор кафедри міжнародної економіки КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, директор Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), к.е.н., доцент;

Яценко О. М. – професор кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, експерт Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), д.е.н., професор.

Секретар оргкомітету:

Гобова С. В. – молодший науковий співробітник відділу Азійського-Тихоокеанського регіону Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, виконавчий секретар ГО «Українська асоціація китаєзнавців», к.ф.н.

Інформаційна підтримка – журнал «Україна – Китай»

К 45 **Китайська цивілізація: традиції та сучасність** : матеріали XVIII міжнародної наукової конференції, 14 листопада 2024 р. – м. Київ. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. – 84 с.

ISBN 978-966-397-442-2

До збірника включені матеріали виступів наукових співробітників, викладачів, аспірантів, магістрантів, студентів, які взяли участь у XVIII Міжнародній науковій конференції «Китайська цивілізація: традиції та сучасність» (Київ, 14 листопада 2024 р.). Збірник містить матеріали секцій «Дослідження китайської цивілізації: історія, філософія, культура», «Китай в сучасному світі: міжнародно-політичний аспект», «Сучасна модель соціально-економічного розвитку Китаю», «Теоретичні та прикладні питання китайського мовознавства та літературознавства». Збірник призначений для всіх, хто цікавиться проблемами китаєзнавства, міжнародних відносин і регіоналістики.

УДК 008(510)(063)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ I. ДОСЛІДЖЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРА

Долик О. С., Козловський С. О.

«Ми подолали понад сто тисяч лі безкраїх морських просторів»:
до питання про географічні межі експедицій Чжен Хе..... 5

Капанов С. В.

«Західне» та «східне» у сучасній китайській популярній культурі:
на матеріалі серіалів жанру сянься..... 9

Кістол А. І.

Китайські таємні організації в Україні у 1920–1930-х рр. 11

Козловський С. О.

Морська торгівля та порти ранньосередньовічного Китаю епохи династії
Тан (618–907 рр.) 16

Урусов В. Б.

Зміна підходів китайського керівництва
щодо китайсько-американських відносин 1989–2008 рр. 19

Фалько С. А.

Військова модернізація Китаю наприкінці XIX –
в першій половині XX ст.: фактори та історична ретроспектива..... 21

СЕКЦІЯ II. КИТАЙ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Burtsev D. V.

Arctics as a territory of Chinese interest: geopolitical aspect..... 27

Golod V. Yu.

Ethnic survival strategies of Korean Chinese in June Hee Kwon’s
borderland dreams 31

Дроботюк О. В.

Нові продуктивні сили епохи Сі як основа для економічної модернізації
та інновацій..... 34

Кириченко А. В.

Розвиток ринку громадського харчування Китаю 38

Кіслов Д. В.

Кодекс держаності Конфуція та сучасне ставлення до принципу
верховенства закону 41

Михайлов В. С., Неділько В. В.

Великі шовкові шляхи: історико-геополітична метафора та сучасність 46

Степанова О. В.

Сучасна фіскальна політика Китаю: підтримка нової індустріалізації
та боротьба з глобальними викликами 51

Яковенко А. О.

Роль штучного інтелекту в реформуванні освітньої системи Китаю 56

СЕКЦІЯ ІІІ. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ КИТАЙСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Попова М. Д.

Рецепція творчості «туманних поетів» у Китаї – естетика новітнього
літературного процесу 61

Черниш Н. О.

Перше місце на Нобелівську премію 64

Дашенко Г. В.

До проблеми дослідження життя та творчості танської поетеси
Лі Є (李冶, 732?–784) 68

Логвин М. Ю.

Назви тимчасових експозицій образотворчого мистецтва Китаю
в музеї Ханенків: успіх перекладацьких і комунікативних практик 72

Savchenko M. V.

Comparative study of sound variation in Tainan and Changhua subdialects
of Taiwan Southern Min: checked tone, tone sandhi and Mandarin influence.... 75

Яструбська О. В., Яструбський М. Я.

Особливості засвоєння іноземних мов у порівнянні:
українська та китайська 80

СЕКЦІЯ І. ДОСЛІДЖЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-442-2-1>

Долик О. С.

ORCID: 0009-0009-1311-5791

студент історичного факультету

*Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Козловський С. О.

ORCID: 0000-0002-4590-2433

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії середніх віків та візантиністики

*Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

«МИ ПОДОЛАЛИ ПОНАД СТО ТИСЯЧ ЛІ БЕЗКРАЇХ МОРСЬКИХ ПРОСТОРІВ»: ДО ПИТАННЯ ПРО ГЕОГРАФІЧНІ МЕЖІ ЕКСПЕДИЦІЙ ЧЖЕН ХЕ

Ключові слова: Чжен Хе, Китай, експедиції, географічні межі.

Зовнішня політика Китаю у період правління династії Мін (1368–1644) була особливо активною. Зокрема, це стосується її заморського вектору, вершиною якого стали масштабні експедиції китайського флоту 1405–1433 рр., очолювані відомим дипломатом та мореплавцем Чжен Хе (1371–1433). Ці подорожі, за своїми масштабами та поставленими цілями, є унікальними і не мають аналогів у світовій історії. Вони були одночасно дипломатичними місіями, демонстрацією військової могутності Піднебесної, а також торгівельними операціями [4, р. 330–331]. Однак, їхнім першочерговим завданням було утвердження міжнародного становища та визнання Мінської імперії, шляхом нав'язування окремим заморським державам традиційної китайської системи данини і васальних відносин.

У ході семи експедицій, кораблі адмірала Чжен Хе, рухаючись на захід, подолали величезні відстані, досягнувши берегів Аравійського півострова та Східної Африки. Їхній маршрут, загалом, достатньо добре вивчений та відтворений у науковій літературі, однак питання

географічних меж плавань китайського флоту в Індійському океані досі остаточно не розв'язане. Зокрема, достеменно невідомо, як далеко вздовж східного узбережжя африканського континенту змогли просунутися окремі судна Чжен Хе, а також, чи могли вони вийти за межі Малайського архіпелагу і рушити далі на південь, у напрямку Австралії.

Кінцевим пунктом призначення перших трьох подорожей (1405–1411) було велике портове місто Калікут на західному узбережжі Індії, шлях до якого пролягав через о-ви Ява та Суматра, а також через Малакку та о. Цейлон [1, р. 49–75]. Значно більший інтерес представляють наступні чотири експедиції (1413–1433), особливістю яких було розширення меж плавань та поділ основного флоту на менші ескадри, які уже відвідали окремі порти Аравії та Східної Африки. Так, відомо, що китайці побували на о. Ормуз, що у Перській затоці, а також у деяких арабських містах, зокрема в Адені і навіть у Мецці. Про це повідомляє у своїх записах один із учасників подорожей, на ім'я Ма Хуань [7, р. 151–179]. Епіграфічні написи на кам'яних стелах, що були зведені у Китаї за наказом адмірала Чжен Хе близько 1431 р., містять згадки про відвідини китайським флотом території сучасного Сомалі, зокрема великих портів Могадішо та Барави. Історична хроніка XVIII ст. під назвою «*Історія династії Мін*» (*Mingshi*) серед переліку країн, де побував Чжен Хе, згадує також м. Малінді у сучасній Кенії [1, р. 187–199]. Цей географічний пункт розташований найпівденніше і, відповідно, вважається найбільш віддаленим місцем Африки, куди заходили китайські кораблі.

Попри те, що у розпорядженні дослідників немає прямих доказів того, що флот Чжен Хе коли-небудь відвідував місця південніше Малінді, існує ряд теорій, що намагаються дещо розширити південні межі його плавань. Насамперед, слід зазначити, що далеко не всі дослідники погоджуються із загальноприйнятим трактуванням джерел та локалізацією згаданих у них географічних пунктів. Зокрема, китайська дослідниця Мей-Лін Хсу висунула припущення, що термін *Малін* (*Malin*), який прийнято пов'язувати із Малінді, насправді стосувався правителів із династії Махдалі, які правили у м. Кільва-Кісівані, що у сучасній Танзанії [8, р. 104]. Дана гіпотеза, таким чином, дозволяє опустити межу плавань флоту Чжен Хе ще майже на 600 миль на південь.

Чимало запитань викликає також ідентифікація окремих географічних об'єктів із т. зв. «*Карти Мао Куня*» (*Maou Kun tu*) – морської мапи періоду подорожей Чжен Хе, створеної у 20–30 рр. XV ст. [7, р. 241–242] Вона містить зображення берегової лінії різних територій, від узбережжя Китаю до берегів Східної Африки. Найбільш віддаленим географічним пунктом на ній є вже неодноразово згадуване Малінді. Однак, разом

з цим, в одному із супровідних текстів говориться про те, що китайський флот досягнув місця під назвою *Хабур* (*Ha-pu-erh*) і через шторм не зміг рухатися далі [5, р. 26]. Попри те, що цей загадковий *Хабур* не позначений на мапі, він, очевидно, мав би знаходитися десь південніше Малінді.

Британський дослідник Феліпе Фернандес-Арместо спробував пов'язати *Хабур* із узбережжям провінції Квазулу-Наталь, що знаходиться на сході Південно-Африканської республіки, пояснюючи це тим, що даний регіон відомий своїми бурхливими водами та частими штормами [2, р. 237]. Попри те, що ця гіпотеза узгоджується із текстом «*Карти Мао Куня*», жодних доказів, які б підтвердили її немає. Мали місце й інші спроби локалізації даного пункту. Так, китайський науковець Чжан Гуйшен висунув припущення, що *Хабур* це архіпелаг Кергелен, що знаходиться у субантарктичному поясі [5, р. 26]. Ця теорія, однак, видається ще менш реальною, оскільки острови Кергелен дуже віддалені від берегів Африки.

Проблема усіх вищезгаданих теорій полягає у тому, що вони не виходять за рамки гіпотетичної площини і базуються, головним чином, на здогадах і припущеннях. Те ж саме стосується ще більш непевних гіпотез, стосовно відвідин флотом Чжен Хе північного узбережжя Австралії, основою яких служать туманні легенди австралійських аборигенів [6, р. 142–144]. Тим не менш, відомо, що окремі китайські кораблі, очевидно, побували на о. Тимор, який знаходиться у південній частині Малайського архіпелагу, всього лиш за 400 миль на північ від Австралії. Відомості про цей острів знаходимо у записах Фей Сіня – ще одного учасника експедицій Чжен Хе [3, р. 87–88]. Скоріш за все, Тимор відвідала невелика ескадра, а, можливо, навіть лише один корабель, оскільки він знаходиться дещо в стороні від Яви та Суматри, порти яких були місцем зупинки основної частини китайського флоту. Про просування далі на південь, у напрямку Австралії, мова, очевидно, взагалі йти не може.

Відтак, мусимо констатувати, що станом на сьогодні повністю відсутні будь-які конкретні писемні чи археологічні свідчення того, що судна флотилії Чжен Хе коли-небудь опускалися вздовж африканського узбережжя нижче Малінді, чи запливали південніше Тимора. З огляду на це, можемо визначити Малінді як крайню південно-західну межу китайських експедицій, а Тимор – як південно-східну. Оскільки походи Чжен Хе були, насамперед, дипломатичними і торгівельними місіями, а не дослідницькими експедиціями, перед ними не ставилося жодних цілей стосовно відкриття нових невідомих територій. Таким чином, китайським кораблям не було сенсу, наражаючись на небезпеку, входити у зону штормів на південному сході Африки, чи рухатися

у невідомому напрямку на південь від о. Тимор. Разом з цим, варто пам'ятати, що у питанні маршрутів та географічних меж експедицій Чжен Хе ще залишаються білі плями, що пов'язано із складнощами інтерпретації та географічної локалізації окремих пунктів, згаданих у джерелах. Це, відповідно, тягне за собою потребу у подальших напрацюваннях та дослідженнях даної теми.

Література:

1. Dreyer, Edward. *Zheng He, China and the Oceans in the Early Ming Dynasty (1405–1433)*. New York : Pearson Longman, 2007.
2. Fernandez-Armesto, Felipe. *1492: The Year Our World Began*. London : Bloomsbury, 2011.
3. Fei Xin. *Hsing-ch'a sheng-lan*. Translated by J.V.G. Mills. Cambridge : University Press, 1996.
4. Finlay, Robert. "The Voyages of Zheng He: Ideology, State Power and Maritime Trade in Ming China." *Journal of the Historical Society*. 8 (2008): 327–347.
5. Kuei-Sheng Chang. "Africa and the Indian Ocean in Chinese Maps of the Fourteenth and Fifteenth Centuries". *Imago Mundi*. 24 (1970): 21–30.
6. Levanthes, Louise. *When China Ruled the Seas: The Treasure Fleet of the Dragon Throne (1405–1433)*. New York : Simon & Schuster, 1994.
7. Ma Huan. *Ying-yai shenh-lan*. Translated and edited by J.V.G. Mills. Cambridge : University Press, 1970.
8. Mei-Ling Hsu. "Chinese Marine Cartography: Sea Charts of Pre-Modern China". *Imago Mundi*. 40 (1988): 96–112.

Капранов С. В.

ORCID: 0000-0003-0320-0991

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник відділу

Азіатсько-тихоокеанського регіону

Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

«ЗАХІДНЕ» ТА «СХІДНЕ» У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ ПОПУЛЯРНІЙ КУЛЬТУРІ: НА МАТЕРІАЛІ СЕРІАЛІВ ЖАНРУ СЯНЬСЯ

Ключові слова: китайська популярна культура, телевізійні серіали, сянься, діалог культур, Схід – Захід.

Телевізійні серіали є важливим явищем у сучасній китайській популярній культурі, яке вже вийшло далеко за межі КНР і «Синосфери» загалом і здобуло світову популярність. Наукові дослідження цього явища тільки починаються [1, 2], і не встигають за його бурхливим розвитком. Серіали є складовою частиною складного явища, яке включає веб-новели, комікси (*маньхуа*), анімаційні фільми (*дунхуа*) тощо. Яскравим прикладом є серіал «Володар Ченьціна» (陈情令), відомий на Заході під назвою «The Untamed», знятий 2019 р. за веб-новелою Мосян Тунсю (Юань Їмей) «Засновник темного шляху» (魔道祖师), за яким також створено комікс і багатосерійний анімаційний фільм [3, р. 167; 4].

Жанри китайських телевізійних серіалів різноманітні. Особливе місце серед них посідають фентезійні жанри, які особливо розвинуті в КНР на відміну від Японії, Кореї чи Тайваню. Одним з таких жанрів є *сянься* (仙侠) – історії про пригоди героїв-«лицарів» (侠), які водночас є даоськими безсмертними-сянями (仙) або прагнуть ними стати. Події таких творів зазвичай відбуваються у світах небожителів, демонів та інших міфічних істот (водяників, лисів-перевертнів тощо), і лише інколи в людському світі, який виглядає як умовний традиційний Китай (докладніше про *сянься* та його відмінності від суміжних жанрів див [5, 6]).

Як зрозуміло з цього опису, практично всі елементи творів *сянься* походять з класичної китайської культури. Проте і можна знайти ознаки «західного» впливу. Насамперед він проявляється в характері

головного героя або героїні: нерідко це одинак-індивідуаліст, бунтар, що виступає проти усталених звичаїв або волі клану (приклад – Вей Усянь з «Володаря Ченьціну»). Він може мати демонічні риси або навіть бути верховним демоном (як-от Таньтай Цзін з серіалу «Світлий попіль місяця»), що відсилає до європейського романтизму. З цим пов'язана цілком західна міфологема кінця світу. Таке ж походження має й мотив трагічного кохання, який посідає центральне місце у багатьох серіалах. Інколи можна зустріти окремі елементи сучасних технологій або наукової фантастики – наприклад, хірургічну операцію з пересадки «золотого ядра» або підкорення людини за допомогою вживлення в її організм особливих комах-паразитів. Крім того, можна відзначити західні елементи у візуальному ряду, зокрема, в архітектурі палаців небожителів або в костюмах та зовнішньому вигляді демонів.

Література:

1. Zhu Ying, Keane M., Bai Ruoyun (eds). TV Drama in China. Yjng Kong : Hong Kong University Press, 2008.
2. Qian Gong. Remaking Red Classics in Post-Mao Era: TV Drama as Popular Media. London and New York : Rowman and Littlefield, 2021.
3. Ni Zhange. Chinese Danmei: Male-Male Romance, Women's Fantasy, and the Feminization of Labor in the Digital Age. *The Palgrave Handbook of World Fantasy*. Cham, Switzerland : Palgrave Macmillan, pp. 157–174.
4. Qin L., Cheong K. Gender, Death and the Supernatural in the Untamed (Chen Qing Ling). *Global Perspectives on the Liminality of the Supernatural: From Animus to Zombie*. London : Lexington Books, 2022. P. 19–33.
5. Bai J. Understanding Chinese Fantasy : A Primer for Wuxia, Xianxia and Xuanhuan. S. I. 2020.
6. Yap G. The Power of Fantasy : Southeast Asian's Obsession with Chinese Xianxia Dramas. *Rising China's Soft Power in Southeast Asia*. Singapore : ISEAS Publishing, 2024. P. 217–234.

Кістол А. І.

ORCID: 0009-0001-6300-7352

науковий співробітник

Дніпропетровський національний історичний музей

імені Д. І. Яворницького

м. Дніпро, Україна

КИТАЙСЬКІ ТАЄМНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ У 1920–1930-Х РР.

Ключові слова: китайські емігранти, таємні організації, тріади, Україна, XX ст.

Інститут побратимства (кит. 結拜兄弟, цзебай сюнді) є традиційною формою соціальної організації в китайській культурі, тобто об'єднання чоловіків без кровних зв'язків у братства задля досягнення спільних цілей та взаємодопомоги через принесення взаємної клятви у вірності. Ця традиція сягає своїм корінням середньовічного Китаю, де знайшла своє класичне відображення в романі «Трицарство». Знаменита сцена, де воєначальники Лю Бей, Чжан Фей та Гуань Юй складають побратимську присягу на вірність один одному в персиковому саду, стала взірцевою моделлю для побратимських об'єднань серед китайців [1, с. 1641–1644]. Саме у формі братств на рубежі XVII – XVIII ст. у Китаї починають виникати таємні політичні та релігійні організації, головною метою яких було звільнення Китаю від правління маньчжурської династії Цін. Вже тоді діяльність таємних організацій почали пов'язувати із організованою злочинністю, а участь та будь-які зв'язки із ними каралися смертною карою. Одним із найвпливовіших секретних братств того часу було «Тяньдіхуей», тобто «Організація неба та землі», яке у подальшому стало основою для формування традиційних злочинних угруповань по всьому світу, відомих як тріади. Таємні організації є невід'ємною частиною китайських діаспор по всьому світу, а їх вплив на життя громади є надзвичайно великим [2, с. 306, 318].

Існування китайської діаспори в Україні фіксується вже у XIX столітті: у 1880 році в Києві проживало близько 250 китайців [3, с. 152]. Втім, масово китайці з'являються в підросійській Україні під час Першої світової війни в якості дешевої робочої сили (кулі), завезеної з Китаю для роботи на шахтах та заводах Донбасу, а також будівництва військових фортифікаційних споруд [4, с. 293]. Згодом, велика частина китайців долучається до лав Червоної армії та бере участь у визвольних змаганнях 1917–1921 рр. Загальна кількість китайців, що воювали

в Україні на боці більшовиків, становила від 21 до 24 тисяч осіб [5, с. 319]. Після встановлення радянської влади багато китайців, що не змогли або не захотіли повернутися на Батьківщину, осіли в українських містах, переважно у центрально-східних областях. В рамках політики коренізації, спрямованої на надання нацменшинам додаткових повноважень, в УСРР з'являються китайські організації та артлі. За матеріалами кримінальних справ з фондів Галузевого державного архіву СБУ та Державного архіву Харківської області, вперше у вітчизняній історіографії розглядається питання існування у раннерадянській період на території України китайських таємних братських організацій та їх участь в організованій злочинній діяльності.

Дослідження виявило, що протягом 1926–1935 рр. у Харкові функціонувала таємна злочинна китайська організація (тріада), що діяла під прикриттям законних об'єднань. Організація мала філії у Києві, Дніпропетровську, Полтаві та на Донбасі, підтримуючи контакти з аналогічними структурами по всьому СРСР [6, арк. 26], а центральною фігурою в ній був Сю-Шен.

Василь Іванович Сю-Шен народився у 1890 році в провінції Хебей, Китай, у родині батраків. Був завербований на роботу в Російській Імперії та привезений на Донбас 1916 року де працював на шахті в Попасній. У 1918–1921 роках він проходив службу у 45-й Волинській дивізії Червоної армії, після демобілізації переїхав до Харкова із Олександрівська, до почав будувати стрімку кар'єру в органах радянської влади: у 1921 році – уповноважений у справах китайських робітників при біржі праці Наркомтруду, згодом – інструктором з питань китайців при Наркоматі внутрішніх справ. У 1923–1924 роках очолив Союз китайських робітників України. Вперше був заарештований у 1924 році за обвинуваченнями у вбивствах та грабежах за доносом Кон-Чан-Чуна, однак був звільнений з під варті через 4 місяці. У 1929 році він заснував у Харкові китайську пральню «Кантонська комуна» на Рибній площі 4 (нині – вул. Кооперативна) [7, арк. 3–5, 26–27]. Другий арешт відбувся у квітні 1935 року – цього разу вже як керівник «шпигунської та контрреволюційної підпільної організації» під назвою «Братство», або китайською – «Кхе-Ту». Організації інкримінували наркоторгівлю, контрабанду та валютні спекуляції [9, арк. 32].

Про впливовість Сю-Шена на китайську діаспору в Україні свідчать показання його колишнього соратника Ван-Ва-Ю. За його словами, Сю-Шен негласно був головою усіх китайців України. Усі китайці, що приїжджали до України, мусили особисто відвідати його в Харкові та погодити своє подальше місце проживання в республіці. У 1931 році, за його словами, Сю-Шен вступив до ВКП(б) та навіть отримав орден Червоної зірки у Москві; мав серйозні зв'язки у Москві, Хабаровську та

Центральній партизанській комісії в Києві, завдяки чому він міг забезпечувати своїх підлеглих партизанськими квитками, які надавали значні пільги. Цікавим фактом є те, що у Сю-Шена була книга із фотографіями та іменами усіх китайців, що проживають в Україні, то ж в разі чого він міг знайти будь-кого з них [8, арк. 430–436].

Під час допиту Сю-Шен розповів, що «Братство», або «Кхе Ту» (тобто 磕头, ке тоу – поклін головою, обіт), виникло у 1926 році за посередництва китайця Ван-Ю, який приїхав до Харкова із Запоріжжя з метою примирити Сю-Шена та Кон-Чан-Чуна після того, як останній доніс на нього в ДПУ у 1924 році.

У протоколах допитів заарештовані китайці надають цікаві свідчення про структуру та ритуали своїх таємних організацій. Зокрема, Сю-Шен зазначає, що мета китайських братств полягає у тому, щоб не чинити зла один одному та жити у мирі й злагоді. Під час створення братства список побратимів записується на папері кров'ю, а потім серед найстарших членів обирається «тайє» (кит. 大爷, тобто старійшина) [1, с. 1644], чия роль полягала у вирішенні конфліктів та припиненні ворожнечі між побратимами. Особливої уваги заслуговує згадана книга з фотографіями всіх китайців, які проживали в Україні, знайденої у Сю-Шена. За його словами, це книга реєстрації найманих робітників, які виїхали на роботу на шахти Донбасу з Китаю у 1916 році: російські вербувальники фотографували кожного китайця перед відправленням до Росії та записували їх особисті дані. Згодом ця книга передавалася з рук в руки, доки не опинилася у Сю-Шена у 1923 році, коли він очолив Союз китайських робітників в Україні [7, арк. 153–157].

За різними оцінками, до організації «Кхе Ту» входило від 10 до 14 осіб у Харкові, а загалом по Україні – близько 100 учасників. Допитані стверджували, що «Кхе Ту» є насправді давнім китайським звичаєм [8, арк. 46], і що подібних таємних братств серед китайців в Україні існувало чимало [6, арк. 32].

Зокрема, у 1925–1926 рр. до Києва з Китаю прибула група з 30 офіцерів для проходження навчання в школі ім. Каменєва. Разом із місцевими китайцями вони заснували таємну організацію «Сюн-Де-Тун-Мін-Хун» (ймовірно, йдеться про «Тунменхой» – підпільну революційну організацію, створену Сунь Ятсеном у 1905 році, яка відіграла ключову роль у поваленні династії Цін і становленні Китайської республіки в 1911 році). Метою братства було як надання взаємної допомоги один одному, так і підтримання зв'язків із Батьківщиною. Після від'їзду китайських офіцерів із Києва в 1927 році, організацію очолив Чжан-Жун-Дю. Згодом вона потрапила під вплив харківської групи Сю-Шена, який профінансував відкриття китайської пральні в Києві [8, арк. 421–425]. До складу київського «Кхе Ту»

входило до 16 осіб, кожен з її членів мав при собі записну книжку із іменами усіх побратимів [8, арк. 46]. Київське таємне братство, подібно до харківського, займалося організацією опіумних притонів, збутом наркотиків, контрабандою, валютною спекуляцією та вбивствами. Так, дружина Чжан-Жун-Дю, Софія Романенко (справжнє прізвище Брайман), за дорученням чоловіка та Сю-Шена регулярно відвозила до Владивостока американські долари, які обмінювали на радянські рублі, наркотичні речовини або ювелірні вироби [8, арк. 46]. Наприклад, реалізація 200 доларів принесла їй 20 тисяч карбованців [9, арк. 29].

Під час обшуку в помешканні Чжан-Жун-Дю та Романенко було виявлено пістолет «Наган», 9 бойових патронів, фінський ніж, китайський паспорт на інше ім'я, пакет з опіумом, 8 золотих кілець, золоту цівку, 5 рублів золотом, 2000 карбованців та облігації на загальну суму 910 карбованців [9, арк. 7–9]. У Сю-Шена знайшли пістолет «Маузер», 85 набоїв, велику кількість ювелірних виробів і дорогоцінних каменів, 60 рублів царської чеканки золотом, 5400 карбованців та облігації на 3325 карбованців [9, арк. 41–42, 46]. У його заступника, Фан-Бата (Со-Цуна), вилучили пістолет «Браунінг», 37 набоїв, 2000 карбованців та 44 пакетики з опіумом, морфієм і кокаїном, а також пляшку розведеного опіуму [9, арк. 62–69].

Рис. 1. Предмети, вилучені під час обшуку в помешканні Сю-Шена: книга із фотографіями китайців в Україні, наркотики та трубки для куріння опіуму

Джерело: ГДА СБУ – Ф. 5 – оп. 1 – спр. 37556

З наведених матеріалів можна зробити висновок, що у 1920–1930-х роках в Україні існувала розгалужена мережа китайських триад, заснованих за зразком традиційних таємних братств, відомих у Китаї ще із XVIII століття. Наявність таких ритуалів як записування імен членів братства кров'ю та обрання старійшини-тайсе, свідчить про спорідненість братств «Кхе Ту» в Україні із аналогічними таємними організаціями в Китаї. Оскільки історія китайської діаспори в Україні у XX столітті залишається маловивченою в тому числі через брак історіографічних та архівних джерел, данні матеріали є унікальними, оскільки дозволяють не тільки глибше зрозуміти характер взаємин в середині китайської громади у міжвоєнні часи, але й оцінити роль та вплив традиційних таємних організацій на їх життя.

Література:

1. McIsaac, L. "Righteous Fraternities" and Honorable Men: Sworn Brotherhoods in Wartime Chongqing. *The American Historical Review*. 2000. Vol. 105, No. 5. С. 1641–1655. Oxford University Press.
2. Purbrick, M. Patriotic Chinese triads and secret societies: From the imperial dynasties, to nationalism, and communism. *Asian Affairs*. 2019. Vol. 50, No. 3. С. 305–322.
3. Распутіна Л. А. Китайці і Київщина (невідомі документи із фондів Державного архіву Київської області). *Архіви України*. 2017. № 2. С. 151–155.
4. Синявська Л. І. Використання праці східних робітників у важкій промисловості України періоду Першої світової війни. *Гуржіївські історичні читання*. 2013. № 6. С. 293–294.
5. Карпенко, Н. М. Китайский легион. Участие китайцев в революционных событиях на территории Украины (1917–1921) : монография. Луганск : Альма-матер, 2007. 392 с.
6. ДАХО. Ф. 6452. Оп. 1. Спр. 704. 41 арк.
7. ГДА СБУ. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 37556. Т. 2. Арк. 139–379.
8. ГДА СБУ. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 37556. Т. 3. Арк. 372–696.
9. ГДА СБУ. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 37556. Т. 1. Арк. 1–139.

Козловський С. О.

ORCID: 0000-0002-4590-2433

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії середніх віків та візантиністики

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

МОРСЬКА ТОРГІВЛЯ ТА ПОРТИ РАНЬОСЕРЕДНЬОВІЧНОГО КИТАЮ ЕПОХИ ДИНАСТІЇ ТАН (618–907 рр.)

Ключові слова: історія Китаю, середньовічний Китай, епоха Тан, торгівля, морські порти.

Китайська міжнародна торгівля бере свій початок ще з епохи династії Західна Хань (206 р. до н.е.–9 р. н.е.), коли було відкрито відомий «Шовковий шлях», який пролягав через Центральну Азію. Торгівля у Китаї перебувала під суворим контролем влади і могла здійснюватись спочатку лише державою – приватна торгівля суворо заборонялась. Оскільки китайське суспільство було аграрним, великою пошаною користувались люди, які займались обробіткою землі, а торгівці знаходились на найнижчих щаблях соціальної структури. Купці не могли тривалий час перебувати в одному місті і займались комерцією, селились у певному районі міста. Члени однієї родини могли займатись паралельно і сільським господарством та локальною торгівлею. Головним завданням купців була швидка доставка товарів з однієї місцевості до іншої, тому вони виконували функції кур'єрів. Тривалий час регіон земель на південь від р. Янцзи в уяві китайців асоціювався як (瘴) (*miasma*) – території, які населяють агресивні народи, де багато небезпечних тварин, спека, жажливі хвороби (малярія та проказа). Іноді чиновники, яких призначали на посади в такі регіони, чинили самогубство [2, р. 166].

Вагомі зміни в китайській міжнародній торгівлі відбулись у VIII ст., що пов'язано з цілою низкою подій – Таласька битва 751 р. (поразка військ Тан від армії Аббасидського халіфату) та повстання Ань Лушаня (755–763 рр.) в результаті яких Китай втратив контроль в Центральній Азії, руйнації іригаційних споруд в басейні р. Хуанхе. В умовах, коли використовувати Великий шовковий шлях було неможливо, торгівля перемістилась з північного-сходу країни, на південний-схід, до прибережних районів. Китай почав інтенсивно будувати човни, пор-

тову інфраструктуру, що спричинило поштовх до розвитку морської торгівлі. З'явився «Морський Шовковий шлях», а центрами морської торгівлі стали гирло річки Мінцзян в Східно-Китайському морі, гавань Муланьсі, гавань поблизу м. Цюаньчжоу. Згідно з розповідями китайського ченця та мандрівника Іцзіня (Yijing), у VII ст. з 60 китайських паломників, які вирушили до Індії, 22 прямували сухоходом, а решта – морським шляхом [9, р. 352].

У морській торгівлі дуже часто в якості торговців, які отримали назву «міншан», залучали автохтонний народ даньцзя (танка, 蠻家), який мешкав на узбережжі провінції Фуцзянь. Такий вибір був зумовлений тим, що представники цього етносу в основному займались рибальством, чудово розбирались в мореплаванні, відвідували інші країни. Міншани активно заселяли о.Тайвань, який став перевалочним пунктом в торгівлі між Китаєм, Кореєю, Японією і навіть Індією. Поступово міншани стали створювати торговельні поселення за межами Китаю – своєрідні тогочасні «чайнатауни». В епоху Тан набув поширення ще один термін haishang – морський торговець [5, р. 63].

Найважливішими портами Китаю епохи Тан стали міста Фучжоу, Гуанчжоу, Цюаньчжоу та Ханчжоу. Аби отримати нові джерела прибутку, влада розвивала торгівлю – було уніфіковано систему мір та ваг, запроваджені розрахункові мідні монети, фейпяо (банкноти з матерії чи паперу). У 714 р. була встановлена спеціальна посада «шибоші» (інспектор торгових човнів), який мав слідкувати за торгівлею, регулювати її, слідкувати за збором мит, закуповувати товари для імперського двору. Першим шибоші був призначений керівник двірцевої сторожі Чжоу Цінлі (Zhou Qingli). Обов'язки шибоші могли виконувати також *дзедуші* – губернатори місцевих провінцій. Вантажі доставляли на спеціальні склади, де чиновники зберігали певні предмети розкоші для імператорської родини. Коли прибував останній човен у сезоні, посадовці брали 30% товарів в якості мит. Лише частину свого товару іноземні купці могли продати місцевим торговцям [7, р. 7]. Якщо човен торговця тонує, а його дружина протягом трьох місяців не зверталась до влади, то усе майно загиблого купця відчувувалось на користь держави [5, р. 71].

Китай епохи Тан активно торгував з країнами Південно-Східної Азії, Кореєю, Японією, Персією, Індією, арабськими та навіть африканськими країнами (Бербера та Аксум). Набирала обертів торгівля з народами сучасних Полінезії та Індонезії [6, р. 237]. В епоху династії Тан 24 держави відправили до Китаю 71 місію, більшість з яких були представниками країн Південно-Східної Азії [4, р. 76]. Тривалий час основними предметами торгівлі були дорого вартісні, малогабаритні товари, які користувались попитом у китайської знаті або військових

[7, p. 7]. Китай імпортував тканини з бавовни, роги носорога, сандалове дерево, цукор, слонову кістку, панцири черепахи, інше, а експортував шовк (стратегічний матеріал), порцеляну, папір, лак, інше [8, p. 10]. Наприклад Сілла (Корея) експортувала до Китаю женьшень, коней, собак, хутро тюленів, тканини, а Китай продавав корейцям шовкові тканини, одяг, кераміку [1, p. 217].

Вже у епоху династії Тан, китайці мали потужні човни, здатні долати великі відстані. Зокрема, арабський купець та мандрівник Шулама стверджував, що китайці мали джонки з глибокою осадкою, великі човни, здатні вміщувати 600–700 осіб [10]. Про масштаби морської торгівлі китайців епохи династії Тан свідчить знахідка, яку у 1998 р. виявив у морі поблизу о. Белігунг (Індонезія) яванський рибалка. Мова йде про човен, який затонув приблизно у 830–840-х рр. На борту човна були виявлені срібні злитки, золоті предмети та величезна кількість кераміки (до 100 тис. предметів) [3, p. 211].

Китайські торговці зіштовхувались з багатьма труднощами – мита, свавілля чиновників, пірати. Наприклад у 758 р. Гуанчжоу розграбували арабські та перські торговці, обурені свавіллям чиновників, а у 760 р. погромів від повстанців зазнав Янчжоу [4, p. 79]. У 878 р. Гуанчжоу був знову розграбований загонами бунтівного воєначальника Хуан Чао. У лютому 744 р. загони піратів під керівництвом Ву Лінгуаня атакували порти Тайчжоу та Мінчжоу. Загони пірата Фень Руфаня атакували перські човни, які слідували поблизу Хайнаня.

Література:

1. Baoming L., Lujun Z. The Maritime Trade of Tang and Silla Li Baoming. Proceedings of the Korean Institute of Navigation and Port Research Conference. 1997. P. 217–221. URL: <https://www.koreascience.or.kr/article/CFKO199711920569162.page> (accept 22.08.2024)

2. Bin Yang. The Zhang on Chinese southern frontiers: Disease constructions, environmental changes, and imperial colonization. *Bulletin of the History of Medicine*. № 84(2). P. 163–192.

3. Flecker M. A 9th-century Arab or Indian shipwreck in Indonesian waters. *The International Journal of Nautical Archaeology*. 2000. 29 (2). P. 199–217

4. Gungwu W. The Nanhai Trade: A study of the early history of Chinese trade in the South China Sea. *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society*. 1958. 31(2). P. 1–135.

5. Matsuura A. Chinese Sea Merchants and Pirates. *Cultural Interaction Studies in East Asia; New Methods and Perspectives*. 2012. P. 129–151. URL: <https://kansai-u.repo.nii.ac.jp> (accept 14.09.2024).

6. Miksic J. A comparison between some long-distance trading institutions of the Malacca Straits area and of the western Pacific, in D.T. Bayard (ed.), *Southeast Asian Archaeology at the XV Pacific Science Congress. Studies in Prehistoric Anthropology* Volume 16. Dunedin: University of Otago, 1984. P. 235–253.

7. Miksic J. China and the Maritime Silk Road: from passive to active participant. *Political Science and Public Policy* 2021. P. 2–13. URL: <https://www.elgaronline.com/edcollchap/edcoll/9781789908701/9781789908701.00009.xml> (accept 10.09.2024)

8. Pin-tsun C. Chinese Maritime Trade: The Case of 16th-Century Fu-chien (Fukien). NJ : PhD thesis, Princeton University, 1983. 339 p.

9. Sen T. Yijing and the Buddhist cosmopolis of the seventh century', in H. Saussy (ed.), *Texts and Transformations: Essays in Honor of the 75th Birthday of Victor H. Mair*. Amherst : Cambria Press, 2018. P. 345–368.

10. Trade Under the Tang Dynasty URL: <https://courses.lumenlearning.com/suny-hccc-worldcivilization/chapter/trade-under-the-tang-dynasty/> (accept 27.09.2024)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-442-2-5>

Урусов В. Б.

ORCID: 0009-0006-1030-136X

кандидат історичних наук,

доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ЗМІНА ПІДХОДІВ КИТАЙСЬКОГО КЕРІВНИЦТВА ЩОДО КИТАЙСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН 1989–2008 РР.

Ключові слова: КНР, США, КПК, багатополарність.

Після жорстокого придушення протестів на площі Тяньаньмень 1989 року, війни в Перській затоці і розпаду Радянського Союзу китайське керівництво перестало розглядати Сполучені Штати як союзника у протидії Радянському Союзу і сприймало США як найбільшу загрозу Китаю та «головного супротивника». Керівництво КПК розпочало здійснювати свою політику 韬光养晦 (приховування

можливостей і вичікування часу). Партійні лідери чітко сформували сприйняття могутності США, що виражається у таких поняттях, як 国际力量对比 (міжнародний баланс сил) і 多极化 (багатополярність), вони прагнули асиметрично послабити американське панування в Азії через військові, політичні та економічні інструменти [3].

На військовому рівні лідери перейшли до стратегії запобігання проходженню чи втручанню американських військових у води біля Китаю. Було відкладено будівництво дорогих і вразливих суден, таких як авіаносці, і замість цього у КНР створили найбільший у світі мінний арсенал, розробили першу в світі проти-корабельну балістичну ракету та створили найбільший у світі підводний флот [2].

На політичному рівні протидія США призвела до зміни попередньої відмови щодо приєднання до регіональних інституцій. У керівництві КПК вважали, що така багатостороння організація, як Організація Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) може бути використана Вашингтоном для побудови ліберального регіонального порядку або навіть азіатського НАТО, тому Китай приєднався до неї, щоб протидіяти американському впливу.

На економічному рівні китайське керівництво виявило залежність Китаю від ринку, капіталу та технологій США, зокрема через санкції Вашингтону після подій на площі Тяньаньмень та погрози викликати торговий статус найбільшого сприяння у торгівлі, що може мати серйозні наслідки для економіки Китаю. КНР намагалася зберігати активну торгівлю зі США, сприяла збереженню статусу найбільшого сприяння у торгівлі, використовуючи для цього переговори в АТЕС і Світовій організації торгівлі (СОТ).

Література:

1. Kevin Rudd. The Avoidable War. Public Affairs. 2022.
2. Rush Doshi. The Long Game. China's Grand Strategy to Displace American Order. Oxford University Press. 2021.
3. Marc Lanteigne. Chinese Foreign Policy. Routledge. 2009.
4. 江泽民文选 第一卷/ 江泽民著. - 北京: 人民出版社, 2006.8
5. 胡锦涛文选 第一卷/ 胡锦涛著. - 北京: 人民出版社, 2016-9

Фалько С. А.

ORCID: 0000-0002-8266-2643

кандидат історичних наук, доцент,

*доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
гуманітарного факультету*

*Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна*

ВІЙСКОВА МОДЕРНІЗАЦІЯ КИТАЮ НАПРИКІНЦІ ХІХ – В ПЕРШОЇ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.: ФАКТОРИ ТА ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА

Ключові слова: Китай, іноземні військові професіонали, військова модернізація, військові місії.

Китай перебував у стані війни протягом багатьох років. Для китайців війни з європейцями, американцями і японцями на межі ХІХ – ХХ ст., а також громадянські війни першої половини ХХ ст., є сторінками однієї історії. Військові дії в країні тривали з перервами протягом 1894–1948 рр. [1, р. 3]. У зв'язку з важливістю військової сфери в історії Китаю актуальним для наукового дискурсу є розв'язання проблеми щодо ролі діяльності військових місій з Європи, Японії та США в арміях Піднебесної, а також дослідження особливостей військової модернізації Китайської держави [2, р. 388].

Перша половина ХХ ст. була під впливом боротьби за модернізацію щодо політичної і соціальної революції. Без сумніву, китайці усвідомлювали неминучу необхідність обов'язкового перетворення китайського суспільства і збройних сил країни. Багато в чому політична боротьба означеного періоду визначала хід реформ. У цей період збройні сили та їхня боєздатність вирішували результат протистоянь різних політичних сил. Кожен режим ніс із собою погляди політичної еліти на військові реформи. У досліджуваній період китайські лідери шукали підтримки в проведенні військових реформ у наймі іноземних військових фахівців. Так, Лі Хунчжан у військових перетвореннях залучав до співпраці німецьких військових фахівців [3, р. 31]. Консервативний генерал Юань Шікай орієнтувався на військову модель Японії і запрошував до країни японських інструкторів [4, р. 84]. Сунь Ятсен, запросив офіцерів з СРСР. Радянські радники з 1924 р. активно допомагали поліпшити військову освіту в академії Вайпу. Після початку збройного протистояння з комуністами, у 1928 р. лідер Гомінь-

дану Чан Кайши залучив так звану німецьку «Консультативну місію» [2, р. 387].

У процесі дослідження даної проблематики можна виділити декілька періодів, в які активно діяли військові місії в Китаї. Перший період охоплює кінець XIX ст. – час, коли британські та німецькі офіцери працювали над модернізацією армії Піднебесної на чолі з Лі Хунчжаном [6, р. 226]. Цей період завершився нищівною військовою поразкою від Японської імперії в 1895 р. і багатонаціональною інтервенцією під час повстання Їхетуанів 1899–1902 рр [1, р. 15]. Ці трагічні події призвели до нового етапу військових реформ під керівництвом воєначальника Юань Шикай. У модернізації китайської армії беруть участь японські військові інструктори. Одночасно задіюється і німецька військова місія. Поступово у 20-х рр. XX ст. Китай входить в епоху воєн мілітаристських кланів, започатковуючи новий період реформ. У цей період найбільш послідовний рух до військових перетворень був у військах Сунь Ятсена, які очолював генерал Чан Кайши. Щойно створений Радянський Союз підтримує націоналістичний рух на чолі з Сунь Ятеном. У 1924 р. в армію генерала Чан Кайши, що перебуває під керівництвом Суня, прибули радянські військові радники, але зіткнення Чана з комуністами Китаю призводить до розриву політичних контактів між Гоміньданом і Радянським Союзом. Чан Кайши знову звертається по допомогу до німецьких військових фахівців. Цього разу німці, які були обмежені в інструкторській діяльності Версальським миром 1919 р., приїжджають до Китаю таємно. Протягом 1927–1938 рр. понад 150 німецьких офіцерів служили військовими радниками в армії Чан Кайши. [2, р. 390].

У наступний період, який пов'язаний із Другою світовою війною і відмовою Гітлера у військовій допомозі Китайській державі, відбувається переорієнтація. Рейх Німеччини підтримує свого союзника – Японію. На зміну німецьким військовим інструкторам, яких відкликано з Берліна, приходять американці, які консультують військових генералісимуса Чан Кайши до 1949 р. Цього року націоналістичний Китай зазнав краху на континенті і націоналісти Чана евакуювалися на Тайвань. Комуністи Мао перемогли.

Отже, у даному дослідженні будемо використовувати запропоновану вище періодизацію. Мета повідомлення – проаналізувати чинники впливу іноземних офіцерів на становлення китайської армії впродовж більш ніж півстоліття, залучаючи при цьому порівняльний метод. Серед завдань – визначити, що саме сприяло ефективному запозиченню найважливіших елементів військової справи згідно з західними зразками; що (і з якої причини) не приживалося

в китайських збройних формуваннях різних політичних режимів у досліджуваній період.

З 1868 р. по 1949 р. Китай проводить кілька хвиль військової модернізації, якій, поряд з іншими факторами, заважала політична роз'єднаність країни. У цей період модернізація китайських збройних сил за європейською моделлю була пріоритетною метою китайської еліти. Війни і революції продемонстрували, що перемога дісталася арміям, які були найкраще військово організованими, знаючими, озброєними і оснащеними за сучасною (на той час) моделлю, орієнтованою, як правило, на європейську військову справу [7, р. 43].

Пошук нового політичного порядку здійснювався як на полі бою, так і в урядових кабінетах. Усі лідери нового Китаю, що народжувався в збройній боротьбі, розуміли, що для реалізації їхнього політичного курсу буде потрібна військова міць. Так, Юань Шикай запропонував модернізовану імперську систему і у своїх діях він спирався на Бейпінську армію – найкращу на той час із модернізованих армій Китаю [1, р. 36]. Сунь Ятсен, який пропонував прогресивну демократію в американському стилі, розумів, що військова модернізація армії була необхідною передумовою для політичних реформ. Чан Кайші стверджував, що є спадкоємцем Суня, але він також був генералісимумом, і його влада спиралася на так звану Центральну армію та на групу офіцерів Вампоа. Мао Цзедун та комуністи відверто заявили, що «гвинтівка народжує владу». Істотну роль в його перемозі зіграла радянська військова допомога. Дослідники наголошують, що Громадянська війна в Китаї, яку вела Комуністична партія, знаменує собою радикальний концептуальний прогрес у військовій науці, але фактично перемога маоїстів безпосередньо залежала від військових успіхів у Північному Китаї, які, без сумніву, є фактом вмілого застосування стандартної військової науки [1, р. 5].

Таким чином, політичні лідери чітко розуміли, що для утримання влади необхідно спочатку здобути військову перемогу. Роль військових перетворень різних армійських формувань, безумовно, була одним із вирішальних факторів у цій нещадній боротьбі. [2 р. 387].

У даному контексті варто зазначити напрямки, в яких потрібна була іноземна військова допомога. Так, сучасна армія не може існувати без професійного офіцерського складу. Офіцерський корпус створює та покращує систему бойової підготовки та організує збройні сили за найбільш раціональним (з військової точки зору) зразком. Відтак вивчення етапів становлення військової освіти в Китаї має актуальну наукову проблему щодо осмислення трансформації військових навчань збройних сил Китаю в досліджуваній період.

Основним каменем спотикання для ефективних реформ була відсутність професійних знань у військовій галузі китайських лідерів. Відчуття страху було у зв'язку з побоюванням порушити рівновагу китайської культурної моделі на всіх рівнях збройних сил і втратити контроль над ними. З цієї причини, як правило, навколо військових навчальних закладів формувалися політичні угруповання, в яких особиста відданість вождю була вирішальною мотивацією [7, р. 20]. І Лі Хунчан, і Юань Шикай, і Чан Кайші, і Мао – усі розуміли значення командного корпусу щодо підвищення професійного рівня армії. Вони активно шукали підтримки в особі іноземних військових фахівців. Побоювання китайських лідерів щодо загрози іноземного втручання у китайські військові справи були цілком обґрунтованими. Тому фактор утримання іноземних військових радників під своїм контролем завжди був одним з вирішальних при виборі військової моделі [7, р. 18].

Найважливішим напрямом дослідження в контексті модернізації Збройних сил Китаю за сучасною моделлю є вивчення економічної бази переозброєння держави [5, р. 226]. Цікаво, що на різних етапах ХХ ст. докладалися чималі зусилля щодо створення матеріальної основи для переозброєння Китаю, які, на жаль, не давали бажаного результату [9, с. 47]. Зазвичай, економічні реформи стикалися з розвалом політичних структур країни. Важливим аспектом створення економічної бази для виробництва зброї була відсутність високопрофесійних інженерних кадрів, зазвичай, європейців чи американців, які зналися на сучасних зразках озброєння. Утім, численне залучення іноземних військових фахівців у галузі військової економіки не давало бажаного результату. Очевидно, нескінченна низка воєн усередині Китаю та наявність численних угруповань і кланів, що орієнтувалися на різні цілі, розбалансувало будівництво сильних збройних сил держави. Таким чином, відсутність політичної єдності заважала країні створити сучасне військове виробництво для переозброєння своїх військ. [9, р. 285].

Важливим фактором в організації військових перетворень з використанням іноземних військових місій був і людський фактор. У зв'язку з цим цікавим є питання про лідерів, які очолювали ці іноземні військові місії. Слід зазначити, що серед європейських військових лідерів були відомі офіцери, які виконували свої службові обов'язки у Китаї. Наприклад, майбутній начальник генерального штабу Німеччина Еріх фон Фалькенгайм тривалий час служив на Сході. Командувач Рейхсвером у 20-ті рр. ХХ ст. генерал Ганс фон Зект був запрошений Чан Кайші для консультування військових реформ армії Гоміндану. Чан планував також запросити французького маршала Фоша на

допомогу. Військовий лідер Червоної армії В.К. Блюхер також тривалий час очолював радянську військову місію у Китаї. Він мав значний вплив на модернізацію військової школи в місті Вампу. Після відмови Німеччини співпрацювати з режимом гоміндану Чан Кайші вдалося залучити до участі в модернізації збройних сил Китаю американських військових радників на чолі з відомим генералом армії США Джозеф Уоррен Стіллуелл [10]. Начальник штабу армії США генерал Джордж Маршал на початку своєї кар'єри також тривалий час служив на різних військових посадах у Китаї. До речі, з грудні 1945 р. по січень 1947 р. генерал Джордж Маршал був спеціальним представником президента США у Китаї. Таким чином, роль лідера військової місії є одним із вирішальних факторів успішної діяльності фахівців.

Слід зазначити, що фактори, які впливають на проведення військових реформ у збройних формуваннях політичних угруповань Китаю, є актуальною і перспективною темою в контексті наукового дискурсу.

Література:

1. Dreyer E. *China at War 1901-1949*. London: Routledge, 1995. 432 p.
2. Sutton D. German Advice and Residual Warlordism in the Nanking Decade: Influences on Nationalist Military Training and Strategy. *The China Quarterly*. 1982. No. 91. P. 386–410.
3. Kaske E. *Bismarcks Missionare: deutsche Militarinstruktore in China 1884–1890*. Wiesbaden, 2002. 293 p.
4. Kaske E. Teachers, Drillmasters or Arms Dealers? German Military Instructors in China 1870–1914. *Berliner China-Hefte* 23. October 2002. P. 82–98. p.
5. Chen H. China's Paths to Modern Technology: From Institutional Innovations to Confucian Scholarly Learning of Arts, 1860-1885. *Artefact*. 2023. 18. P. 223–256.
6. Фалько С. А. Діяльність воєнно-інструкторських місій європейських країн і США в арміях держав, що реформували збройні сили (остання третина XIX – перша третина XX ст.): проблеми та перспективи досліджень. *Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал*. 2022. Київ. No 2, 18. С. 41–64.
7. Smith R. The Reform of Military Education in Late Ch'ing China, 1842–1895. *Journal of the Hong Kong Branch of the Royal Asiatic Society*. Vol. 18. 1978. P. 15–40.
8. Фалько С. А. Поставки зброї з Європи і США в Азію у другій половині XIX – початку XX ст.: порівняльний аналіз. *Воєнно-історичний вісник* : збірник наукових праць Національного університету оборони України. К. : ЦП «Компринт», 2019. Вип. 4 (30). С. 19–31.

9. Benjamin A. Elman. Naval Warfare and the Refraction of China's Self-Strengthening Reforms into Scientific and Technological Failure, 1865–1895. *Modern Asian Studies*. May, 2004, Vol. 38, No. 2. P. 283–326.

10. Tuchman B. Stilwell and the American Experience in China, 1911–45. New York : Macmillan, 1971. 768 p.

СЕКЦІЯ II. КИТАЙ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-442-2-7>

Burtsev D. V.

ORCID: 0000-0002-4681-9148

Ph.D. in International Relations,

Junior Research Fellow at the Department of Modern Studies

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies

of the National Academy of Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ARCTICS AS A TERRITORY OF CHINESE INTEREST: GEOPOLITICAL ASPECT

Key words: China, Arctics, Geopolitics, Cooperation and Confrontation.

According to American reports, China has overcome the United States by the number of naval vessels and is already a successful competitor for the American Navy, not globally but at least regionally in Southeast Asia. Currently, the pace of development of the Chinese navy fleet is so fast that it has caused significant concerns for American security and Congress experts. [6; 7] This includes China's extensive ways of building a military navy in warm oceans and an expansion of China's interests in Arctics.

On January 26, 2018, The State Council Information Office of the People's Republic of China published "China's Arctic Policy." In this document, China called itself a "Near-Arctic State". The document also set a number of key goals, which were:

- Understand Arctics – what means to conduct research on Arctics;
- Develop – the first but one of the most important aims of developing shipping routes through the Arctics;
- Cooperation – create a win-win situation of Arctics exploration and using resources of Arctics;
- Utilizing resources – one of the main parts is dedicated to developing Arctic resources. A separate paragraph is devoted to developing shipping routes in the region [9].

Therefore, we can say that by formal adoption of the Strategy, China claimed itself as one more actor in the Arctic geopolitical arena.

Nevertheless, even before adopting the “Arctic Policy” in 2018, in 2013, China was admitted as an Observer to the Arctic Council, which allowed it to get a platform for communication with the Arctic states and the Arctic Council for a platform for cooperation. Moreover, even before the official publishing of the policy, China paid a lot of attention to the development in this geopolitical direction. This can be seen in Chinese attempts to access more regional infrastructure. On the other hand, countries of the region denied this kind of access. The examples are shown in the table below [1].

Year	Description
2016	A Chinese mining company attempted to buy an abandoned U.S. naval base in Gronnedal, Greenland, but the Danish government denied the sale.
2017	A Hong Kong-based investor purchased an inactive Swedish submarine base on Fårösund Island, but a year later, the Swedish armed forces bought it back.
2017	The Chinese Academy of Sciences (CAS) requested to build a permanent research facility and satellite ground station in Nuuk, Greenland, but Danish authorities denied the request.
2018	The Polar Research Institute of China attempted to purchase an airport in Lapland, Finland. Finnish authorities declined the sale.
2019	CAS announced plans for a joint research center for Arctic space observation in Sodankyla, Finland. The Finnish government reportedly froze the agreement.

Therefore, from these examples, we can see that China-related institutions were highly interested in infrastructural facilities that could serve as a point of stabilization for China in the Arctic.

Many experts see Chinese development and research, which is officially declared as peaceful, as being dual-natured because of the connections between research and scientific institutions on one side and the PLA on the other. [3] Moreover, China has a unique long-term strategy in the Antarctic, which includes economic and scientific approaches. This brings European scientists to the idea that Chinese strategy must be carefully tracked because of possible future security concerns [8].

It is also important to underline that actively develops the project “Polar Silk Road,” which is aimed at diversifying shipping routes to Europe. It might provide the shortest and fastest way to get goods from China. This project became possible because of the greenhouse effect and, as a result, the melting of the Arctic ice, which simplified navigation. Simultaneously, China has been actively developing the buildup of ice-breaking vessels to expand its capabilities in the Arctic [2]. Furthermore, Chinese active polar explorations only facilitate the whole process of the development of the

Chinese Arctic by providing various data for Chinese national and private agencies.

On the other hand, such active exploration and development in the region are impossible without cooperation with international actors who have direct access to it. As mentioned before, most of the Arctic states currently have severe concerns about Chinese ideas of development in the Arctic region. Therefore, when looking for a partner, the Russian Federation looks like one of the most attractive candidates because of numerous reasons, including geopolitical location and Russian technological development for expansion in the Arctic. Moreover, both of these states have common geopolitical interests that are placed in the North Pole and are related to more global ambitions of both states, including military cooperation [4; 5].

In conclusion, we can say that climatical changes make access to the Arctic region easier for different states, including China. As one of the great powers, China has enough resources to develop its Arctic agenda. Nevertheless, even while not having direct access to the Arctic, China actively develops numerous Arctic-related projects, including those that raise security concerns at NATO-member states and the states that are really Arctic states and pretend to access resources of the region, which become more and more accessible to access because of the global warming and melting of Polar ice. On the other hand, China demonstrates readiness to access the Arctic as a military power, which becomes another issue of concern for the countries that see China as a threat in different dimensions.

Bibliography:

1. Funaiolo M. P., Hart B., Bermudez Jr. J. S. та ил. Frozen Frontiers: China's Great Power Ambitions in the Polar Regions. *CENTER FOR STRATEGIC & INTERNATIONAL STUDIES*. 18.04.2023. URL: <https://features.csis.org/hiddenreach/china-polar-research-facility> (date of access: 18.10.2024).

2. Greenwood J. The Polar Silk Road will be cleared with Chinese icebreakers. *Brookings*. 24.11.2021. URL: <https://www.brookings.edu/articles/the-polar-silk-road-will-be-cleared-with-chinese-icebreakers/> (date of access: 21.10.2024).

3. Kirsten Tatlow D. China's expanding Arctic ambitions challenge the U.S. and NATO. *Newsweek*. 21.07.2024. URL: <https://www.newsweek.com/2024/08/09/china-russia-us-arctic-north-pole-strategy-svalbard-norway-sea-route-1916641.html> (date of access: 23.08.2024).

4. Lanteigne M. Sino-Russian Military Cooperation: Scenes from the Arctic. *Prospects & Perspectives*. № 47. URL: <https://www.pf.org.tw/en/pfn/33-10891.html> (date of access: 21.10.2024).

5. MacDonald A. P. China-Russian cooperation in the Arctic: A cause for concern for the Western Arctic States? *Canadian Foreign Policy Journal*. Vol. 27, № 2. Pp. 194–210. DOI:10.1080/11926422.2021.1936098.

6. O'Rourke R. China Naval Modernization: Implications for U.S. Navy Capabilities – Background and Issues for Congress. (Washington, 30.01.2024). Washington: Congressional Research Service, 2024. Available at: <https://s3.documentcloud.org/documents/24400102/china-naval-modernization-implications-for-us-navy-capabilities-background-and-issues-for-congress-jan-30-2024.pdf> (date of access: 29.04.2024).

7. Palmer A., Carroll H. H., Velazquez N. Unpacking China's Naval Buildup. *CENTER FOR STRATEGIC & INTERNATIONAL STUDIES*. 05.06.2024. URL: <https://www.csis.org/analysis/unpacking-chinas-naval-buildup> (date of access: 09.10.2024).

8. Puranen M., Kopra S. China's Arctic Strategy – a Comprehensive Approach in Times of Great Power Rivalry. *Scandinavian Journal of Military Studies*. Вып. 6, № 1. С. 239–253. DOI:10.31374/sjms.196.

9. The State Council Information Office of the People's Republic of China. China's Arctic Policy. (26.01.2018). URL: https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm (date of access 26/08/2024).

Golod V. Yu.

ORCID: 0000-0002-2853-0359

Ph.D. in Economics, Junior Fellow

*A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

ETHNIC SURVIVAL STRATEGIES OF KOREAN CHINESE IN JUNE HEE KWON'S BORDERLAND DREAMS

Key words: Korean Chinese, Yanbian, ethnic minority, Korean dream.

Korean Chinese predominantly inhabit the Yanbian Korean Autonomous Prefecture, the region that borders Russia and North Korea. With a population of approximately 1.7 million, or 0.12% of the entire demographic fabric of the People's Republic of China, this ethnic group exemplifies successful social integration within the broader Chinese socio-political matrix. They are often considered a role model for other ethnic minorities in China, demonstrating effective assimilation strategies while preserving distinct cultural identities.

In her work *Borderland Dreams: The Transnational Lives of Korean Chinese Workers*, June Hee Kwon examines the ethnic survival tactics employed by the Korean Chinese community of Yanbian over several decades. These tactics are characterized as adaptive strategies designed to navigate the intricate socio-economic and political terrains that span China and South Korea. Key among these strategies are social and labor mobility, strategic migration, which has allowed them to become a bridge between China and the Korean Peninsula, facilitating cultural and economic exchanges. Furthermore, Kwon highlights the significance of transnational networks and cultural adaptation, as well as the community's robust engagement with the higher education sector and the regional economy. In her analysis, the author conceptualizes the Korean Chinese community as "a transnational border-crossing ethnicity living on the ethnic borderland" or "a transnational ethnic working class." This characterization underscores their unique position as a group that navigates the complexities of identity and survival at the intersection of national boundaries.

Initially, the movement of the Korean Chinese community was largely driven by the pursuit of the "Korean dream," which entailed leveraging economic opportunities tied to South Korea. Kwon's description of the Korean Chinese community's reliance on economic opportunities from South Korea as "drinking the Korean water" provides a vivid metaphor that

captures their dependence on South Korea for economic sustenance. This metaphor effectively highlights how integral these transnational economic ties are for the community's survival, especially within the shifting landscape of post-socialist China. They find themselves in a cycle of "resting and waiting" in China for the next working trip to the south.

As regional and global dynamics have evolved, the Korean Chinese community has found itself adapting to the shifting realities brought about by China's own ascendancy. Kwon notes a significant shift in perception within the Korean Chinese community following the global financial crisis of 2008. This period marked a change in how migration to South Korea for work was viewed – no longer seen as an opportunity but rather as a last resort, often perceived as a response to failed attempts to achieve success in China itself. The author characterizes this time as the "post – Korean dream era," capturing the community's recalibration of expectations and aspirations. The notion of the "Chinese dream" came to represent these new possibilities, reflecting a pivot towards capitalizing on the emerging opportunities within the changing economic landscape of China itself.

Korean Chinese position themselves strategically, either aligning more closely with South Korean or with Chinese identities depending on the context. As the author noted: "The slight distinction tends to mark Korean Chinese as not fully South Korean." This flexibility allows them to access resources and social networks in both countries, helping them maintain social and economic stability. The dual identity of the Korean Chinese not only sustains their livelihoods but also strengthens their communities both in China and South Korea. By navigating between these two identities, they leverage the advantages provided by each, maximizing their opportunities and enhancing community resilience. Additionally, the author remarks on their educational and social status, describing the Korean Chinese as "the most highly educated and 'civilized' ethnic minority in the country."

Kwon's analysis reveals that while Korean Chinese often perform "Koreaness" to appeal to South Korean employers or social groups by emphasizing their ethnic ties, this strategy is double-edged. The concept of "similarity-with-a-difference of ethnicized bodies" that Kwon mentions captures the nuanced discrimination and disrespect they face in South Korea. At the same time, they must adapt to and comply with the expectations and cultural norms of Han Chinese society when living in Yanbian. This dual adaptation is crucial for their acceptance and survival in both cultural spheres.

The process of Sinicization and other forms of ethnic suppression, aimed at building a unified "Chinese nation," is evident in Yanbian, just as it is across China, particularly impacting small religious communities. In Yanbian, these communities are predominantly Protestant, with a smaller

number being Catholic. The implementation of Mandarin instruction and Chinese patriotic education is vigorously promoted, yet this community still retains a considerable degree of cultural autonomy. Notably, they are allowed sufficient freedom to travel to South Korea, which helps them maintain their cultural identity. Furthermore, Yanbian's strategic location, bordering both North Korea and Russia, has not resulted in the severe resilience or riots seen in other regions. Nor has it led to an extreme level of surveillance, which is noteworthy given the sensitive nature of border areas. Xi Jinping has only made one visit to Yanbian during his leadership, specifically in 2015. It could be indicative of the region's stability and the lack of significant unrest or issues that require particular attention. This also suggests that Yanbian, despite its strategic location and ethnic diversity, is seen as well-integrated within the national framework.

Korean Chinese constitute only about 35% of the total population of Yanbian since 2000, leading to a lesser degree of interaction with the Han Chinese and the broader Chinese society. As a result, they often gravitate towards Korean social circles, creating and participating in community groups such as hiking clubs, writers' workshops, and bowling teams. Kwon's observation of these activities underscores how the Korean Chinese community maintains its distinct cultural identity and social coherence by fostering strong intra-community relations, even while navigating the broader societal dynamics of their bi-national existence.

This book chronicles the lifecycle of the Korean dream, tracing its phases of inception, maturation, decline, demise, and subsequent renewal through the narratives of real individuals. It explores the concept of the "afterlife of the Korean dream," a time when the community's goals and survival tactics have expanded beyond their original focus on South Korea. This diversification is evident in the community's migration patterns, which now extend to major global cities such as Tokyo, New York City, Los Angeles, London, and Sydney. The author's insights reveal how the Korean Chinese have adapted to new economic environments by broadening their life strategies and reducing risks. Additionally, the younger generation is shifting its professional pursuits, transitioning from labor-intensive jobs to roles in academia, law, consultancy, and other sectors both within and outside China and South Korea. This evolution is reshaping the common stereotypes and experiences associated with the Korean Chinese today.

Kwon's analysis deftly illustrates the dynamic and evolving identities and economic approaches of the Korean Chinese, set against the broader context of global migration patterns and shifting socio-economic landscapes. Yanbian, as a hub of transnational interaction and transformation, continues to evolve, redefining both the region and its people. This area offers new

opportunities and poses fresh challenges for the Korean Chinese as they navigate the intricacies of their evolving borderland dreams.

Bibliography:

1. Kwon, June Hee. *Borderland Dreams: The Transnational Lives of Korean Chinese Workers*, New York, USA: Duke University Press, 2023. <https://doi.org/10.1515/9781478027461>

2. China Population Census Yearbook 2020. Access: <https://www.stats.gov.cn/sj/pcsj/rkpc/7rp/zk/indexce.htm>

3. The Diplomat “How Beijing Turned Koreans Into Chinese.” June 09, 2016. Access: <https://thediplomat.com/2016/06/how-beijing-turned-koreans-into-chinese/> Retrieved on October 29, 2024

4. China Daily “President Xi visits ethnic community in Jilin province.” July 17, 2015. Access: https://www.chinadaily.com.cn/m/jilin/2015-07/17/content_21313824.htm. Retrieved on October 29, 2024.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-442-2-9>

Дроботюк О. В.

ORCID: 0000-0003-2409-5131

кандидат економічних наук,

докторант кафедри міжнародної економіки

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана,

старший науковий співробітник відділу

Азіатсько-тихоокеанського регіону

Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

НОВІ ПРОДУКТИВНІ СИЛИ ЕПОХИ СІ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ІННОВАЦІЙ

Ключові слова: економічний розвиток, інновації, Китай, нові продуктивні сили, нова епоха Сі.

У вересні 2023 року голова КНР Сі Цзіньпін вперше представив нову теоретичну концепцію «продуктивних сил нової якості» (нові продуктивні сили) для модернізації китайської економіки та наголосив на інноваційній, високотехнологічній і високоефективній продуктивності, що виходить за межі традиційних моделей еконо-

мічного зростання [2]. Сі Цзіньпін у своїй статті «Розвиток нових продуктивних сил як внутрішня вимога і ключовий фокус якісного зростання» (发展新质生产力是推动高质量发展的内在要求和重要着力点) підкреслив центральне значення розвитку нових, інноваційних продуктивних сил для забезпечення якісного розвитку Китаю [5]. Ця концепція відповідає цілям, окресленим 20-м Всекитайським з'їздом Комуністичної партії Китаю, і відображає зосередженість КНР на сталому інноваційному зростанні. На думку Сі, нові продуктивні сили – це ті, у яких «інновації відіграють провідну роль», а його «основний показник» успіху – «значне збільшення сукупної продуктивності» [3]. Стратегія розвитку нових продуктивних сил охоплює такі компоненти: *технологічні інновації* (сприяння китайським новаторським дослідженням для розвитку нових галузей економіки); *промислові інновації* (впровадження інновацій для модернізації традиційних галузей промисловості, розвитку нових і посилення стійкості промислової системи та безпеки); *зелений розвиток* (просування екоінновацій та зелених технологій для забезпечення сталого високоякісного розвитку); *інституційна реформа* (здійснення системних реформ в економічній і технологічній політиці, які спрямовані на узгодження державного планування і ринкових механізмів для стимулювання інновацій); *розвиток талантів* (реформа системи освіти, яка націлена на підготовку висококваліфікованих наукових та інженерних кадрів, а також кваліфікованої робочої сили; заохочення інноваційної культури як невіддільної частини формування конкурентоспроможних талантів для якісного економічного розвитку) [5].

Підхід Сі спирається на ідеї Карла Маркса і Дена Сяопіна, які наголошували на важливості науки й технологій, та визначає, що розвиток нових продуктивних сил є безперервним процесом заміни застарілих методів і вивчення нових економічних можливостей за допомогою інновацій, особливо у високотехнологічних і орієнтованих на майбутнє галузях. Ця концепція розширює традиційну марксистську теорію, переосмислюючи зв'язок між продуктивними силами, виробничими відносинами і надбудовою (табл. 1), виступаючи за реформи, які узгоджують економічну систему Китаю з цілями сталого, якісного розвитку під керівництвом Комуністичної партії [1]. На відміну від традиційних продуктивних сил, які значною мірою покладаються на масове виробництво та дешевий людський ресурс, нові продуктивні сили спираються на наукові і технологічні інновації. Попри те, що традиційні продуктивні сили є критично важливими для економічного зростання Китаю, вони не можуть адаптуватися до змін споживчого попиту, що призводить до перевиробництва в традиційних секторах і недовиробництва високоякісних товарів. Саме нові продуктивні сили

спрямовані на усунення такого дисбалансу, зосередившись на високотехнологічних галузях і посиливши цифрову інтеграцію між секторами [4].

Таблиця 1

Відмінності між новими продуктивними силами Сі Цзіньпіна та продуктивними силами К. Маркса

Ознака	Продуктивні сили К. Маркса	Нові продуктивні сили Сі Цзіньпіна
<i>Технологічні інновації та проривні трансформації</i>	У марксистській теорії продуктивні сили визначаються засобами виробництва та людською робочою силою. Технологія та інструменти розвиваються, щоб відповідати наявним умовам матеріального виробництва, але за своєю суттю не спрямовані на руйнування або стійкі інновації.	Проривні інновації як рушійна сила економічної трансформації, базуючись на високотехнологічних досягненнях, таких як штучний інтелект, диджиталізація та сталі технології, що мають вирішальне значення для реформування продуктивних сил.
<i>Сталий розвиток та зелене зростання</i>	Експлуатація ресурсів і праці в умовах капіталістичного виробництва, без явного фокуса на екологічній сталості.	Узгодження економічного зростання зі збереженням довкілля, ефективним використанням ресурсів та низьковуглецевим розвитком.
<i>Орієнтація на високоякісне зростання</i>	Зосередження на кількісному розширенні виробництва як передумові зміни суспільних відносин. У марксистській теорії розвиток продуктивних сил є необхідним для суспільного прогресу.	Фокус на високоякісному розвитку; продуктивність вимірюється ефективністю, технологічним прогресом і внеском у загальний добробут суспільства, підтримуючи збалансовану, сталу економіку.
<i>Соціальний вплив та людиноцентризм</i>	Розвиток продуктивних сил призводить до класової боротьби і, зрештою, до соціальної революції, яка зрушить суспільство до соціалізму.	Орієнтація на «людиноцентричному» розвитку, спрямованому на соціальну стабільність, процвітання і справедливість через технологічний прогрес.

Джерело: складено автором на основі [6].

Ідея Сі Цзіньпіна представляє собою переосмислення економічної продуктивності Китаю, що демонструє відхід від традиційних моделей зростання до моделі, заснованої на технологічних інноваціях та сталості. Загалом концепція нових продуктивних сил є стратегічною

відповіддю як на поточні внутрішні, так і зовнішні економічні ризики Китаю, яка спрямована на модернізацію та трансформацію структури китайської економіки адаптивним, інноваційним та узгодженим відповідно до принципів соціалізму з китайською специфікою в нову епоху шляхом. Зокрема зосередження на сталому економічному зростанні, інноваційному розвитку, зменшенні залежності від іноземних інвестицій та технологій, стимулюванні нових галузей економіки.

Література:

1. Guo G. Originality of new quality productive forces. *Chinese Social Sciences Today*. 2024. 29 March. URL: http://english.cssn.cn/NewEra/202403/t20240329_5743083.shtml
2. New quality productive forces. *National Development and Reform Commission of PRC*. URL: https://en.ndrc.gov.cn/news/mediarources/202405/t20240507_1370423.html
3. Thomas N., Qian J. What to Watch at China's Two Sessions in 2024. *Asia Society*. URL: <https://asiasociety.org/policy-institute/what-watch-chinas-two-sessions-2024>
4. Xie F., Jiang N., Kuang X. Towards an accurate understanding of 'new quality productive forces'. *Economic and Political Studies*. 2024. P. 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1080/20954816.2024.2386503>.
5. 习近平. 发展新质生产力是推动高质量发展的内在要求和重要着力点. *求是网*. 2024. 第11期 吉. URL: http://www.qstheory.cn/dukan/qs/2024-05/31/c_1130154174.htm
6. 米洁. 新质生产力的理论发展、质态构成与实践价值. *吉首大学学报(社会科学版)*. 2024. 第45卷, 第3期 吉. 页码. 147–160. DOI: <https://skxb.jsu.edu.cn/EN/10.13438/j.cnki.jdxb.2024.03.015>.

Кириченко А. В.

ORCID: 0000-0002-5647-7698

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри організації підприємництва та біржової діяльності

Національний університет біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

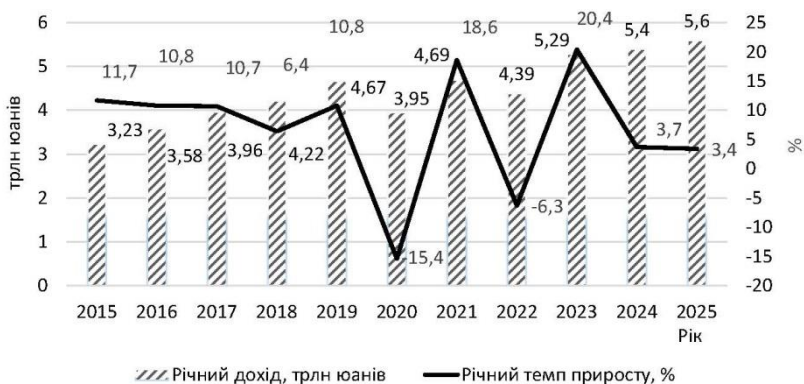
РОЗВИТОК РИНКУ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ КИТАЮ

Ключові слова: ринок громадського харчування, харчові продукти, Китай.

Актуальність дослідження розвитку ринку громадського харчування у Китаї зумовлена його значним впливом на світову економіку та споживчі тенденції. Китай є одним із найбільших споживачів харчових продуктів, і його швидка урбанізація, а також ріст середнього класу кардинально змінюють попит на якісну й здорову продукцію. Водночас країна демонструє високу динаміку в сфері електронної комерції, яка перетворює традиційні моделі роздрібної торгівлі [1]. Ці фактори спонукають до розвитку місцевого аграрного сектору та підвищення стандартів якості продуктів харчування, що відображає державну політику Китаю, спрямовану на забезпечення продовольчої безпеки. Зростаючий попит на екологічно чисті продукти та інтерес до імпорتنих товарів також відкривають можливості для іноземних виробників, що прагнуть закріпитися на китайському ринку.

Ринок громадського харчування включає в себе приготування, розповсюдження та продаж їжі та напоїв у різних місцях, таких як ресторани, кафе та інші заклади. Китайський ринок громадського харчування сегментований за типом, структурою та розташуванням. За типом ринок розділений на ресторани з повним набором послуг, ресторани швидкого обслуговування, кафе та бари та «хмарні кухні» (приготування їжі тільки для доставки). Подібним чином ринок сегментується за структурою на незалежні та ланцюгові торгові точки [2].

Ресторанний ринок Китаю став свідком значного відновлення після пандемії. У 2023 р. ринок громадського харчування в Китаї досяг 5,3 трлн юанів (717,6 млрд доларів США), що на 20,6% більше, ніж у минулому році, і, по суті, повернув масштаб ринку до рівня до пандемії. Очікується, що найближчим часом темпи зростання індустрії громадського харчування в Китаї стабілізуються, а до 2025 р. прогнозований розмір ринку становитиме 5,6 трлн юанів (772,8 млрд доларів США) [3] (рис. 1).

Рис. 1. Річні дохід і темп приросту китайського ринку громадського харчування, 2020–2025 рр.

Джерело: побудовано автором за [3; 4].

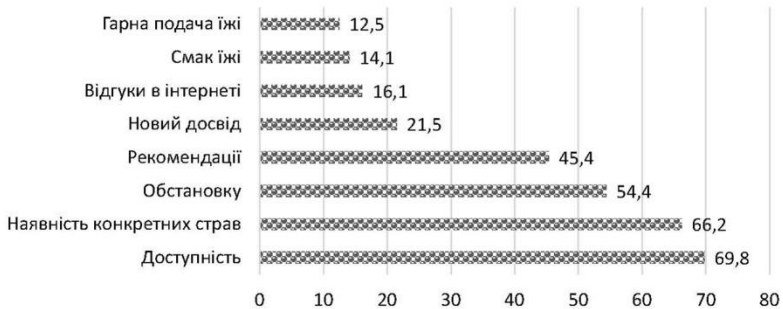
*2024–2025 рр. – прогнольні дані.

З розвитком електронної комерції постійно зростає частка замовлень їжі онлайн. До того ж, база користувачів китайських служб доставки є найбільшою у світі й охопила понад 540 млн користувачів станом на 2023 р. [3].

На відміну від більшості країн, ресторани в Китаї сприймаються як звичайна повсякденне явище. Опитування, опубліковане Statista [4] у грудні 2022 р., в якому було опитано 7 000 осіб віком від 16 років, показало, що близько 50% респондентів обідають кілька разів на тиждень в ресторані. Зазвичай вони ходять у ресторани швидкого обслуговування, де подають традиційні китайські страви, залишаючи ресторани з повним набором послуг для особливих випадків.

У 2024 р. Daхue Consulting [3] опублікувала звіт, в якому опитали 1 000 людей про їхні вподобання при виборі ресторану. Опитування показало, що при виборі ресторану основним критерієм учасники вважають доступність, потім наявність конкретних страв і загальну обстановку (рис. 2).

Ця тенденція залишається відносно стабільною для обох статей. Проте з віком важливість страв стає все більш помітною, тоді як акцент на таких факторах, як популярність, пошук нових вражень і візуальна привабливість страв на фотографіях, зменшується [3].

Рис. 2. Основні критерії при виборі ресторану в Китаї в 2024 р.
Джерело: побудовано автором за [3].

За останні кілька років у Китаї стрімко зріс попит на готову їжу з собою, оскільки це економить час і зусилля для завантажених роботою людей. Простота використання, функціональність, швидка доставка та висока поживна цінність є важливими факторами, що сприяють зростанню ринку громадського харчування. Крім того, міленіали та представники покоління Z стимулюють впровадження продуктів преміум-класу через зростаючий інтерес до інноваційної готової їжі. Більше того, зростання попиту на готові до вживання продукти преміум-класу та поживні продукти спеціально призначено для тих, хто вважає себе гурманами. Отже, збільшення споживання готової їжі стимулює зростання ринку [5].

Дослідження розвитку ринку громадського харчування в Китаї підтверджує, що цей сектор є важливим чинником як для внутрішньої економіки країни, так і для світових споживчих тенденцій. Швидке зростання середнього класу та урбанізація сприяють підвищенню попиту на якісні продукти й екологічно чисту їжу, що, в свою чергу, підтримує розвиток як місцевого аграрного сектору, так і міжнародного експорту. Зростаючий інтерес до інновацій, преміум-сегменту та зручності електронної комерції формує унікальний ландшафт, де важливу роль відіграють онлайн-платформи та доставка. У майбутньому цей ринок матиме стабільне зростання, оскільки він адаптується до сучасних запитів споживачів, таких як швидкість, поживність та комфорт. Врахування цих тенденцій дозволить гравцям ринку ефективно задовольняти потреби споживачів та розширювати свої позиції на цьому перспективному ринку.

Література:

1. Ilchuk M., Kyrychenko A., Vodnitskyi M. Development of e-Commerce in Ukraine in the War and Post-War Conditions. *Science and Innovation*, 2023. № 19(3), 3–14. URL: <https://doi.org/10.15407/science19.03.003>
2. Mordor Intelligence. URL: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/china-food-service-restaurant-market-market-size>
3. Daxue Consulting. URL: <https://daxueconsulting.com/restaurant-market-china/>
4. Statista. URL: <https://www.statista.com/topics/5301/catering-industry-in-china/#topicOverview>
5. Fortune Business Insights. URL: <https://www.fortunebusinessinsights.com/china-food-service-market-107657>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-442-2-11>

Кіслов Д. В.

ORCID: 0000-0002-9112-9832

доктор наук з державного управління, доцент, керівник

ТОВ «Міжнародне бюро корпоративної аналітики і консалтингу»

м. Київ, Україна

КОДЕКС ДЕРЖАНОСТІ КОНФУЦІЯ ТА СУЧАСНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ЗАКОНУ

Ключові слова: Китай, верховенство закону, державність, Конфуцій.

Державність у сучасному національному розумінні цього поняття, яке досі не має чітко усталеного конкретного смислового визначення, застосовується у різних аспектах, які пояснюють особливості функціонування держави. Це поняття, зокрема, розкриває якісні характеристики та властивості державно-організованого суспільства, що знаходиться на конкретному історичному етапі розвитку. Державність розглядається як динамічна система зв'язків, стосунків, інститутів державної влади, що обумовлена особливостями соціально-економічного і політичного устрою, духовними та моральними чинниками життєдіяльності народу в певних обставинах соціальної еволюції [1, с. 205]. Таким чином, термін «державність», який має багато політологічних і державно-правових відтінків, може бути використаний для пояснення конкретних явищ у історико-правовому вимірі.

Успішна професійна міжнародно-політична та юридична діяльність, у тому числі в статусному сенсі, потребує широкої ерудиції й ясного

усвідомлення процесу історичного розвитку концепції державності, особливості її реалізації в різних країнах світу на сучасному етапі глобалізації. Розуміння походження генетичної бази процесів і проявів державності у контексті правового розвитку дозволяє логічно оцінювати й орієнтуватись у сьогоденні та збагнути тенденції, які зможуть правильно передбачити майбутнє. Багато чого з'ясується у цьому сенсі з розкриття конкретних фактів історико-правового досвіду світового цивілізаційного розвитку. Особливе місце стосовно таких порівнянь займають першооснови становлення наукових понять і теоретичних ідей щодо основ державності, яке відбулося за кілька століть до н.е., коли почало формуватися філософсько-правове розуміння світу й буття в ньому людини [2, с. 11, 12].

У наш час знову загострився науковий і практичний дискурс навколо питань визнання, впровадження, функціонування принципу верховенства закону у різних країнах світу, в тому числі в азіатському регіоні, насамперед, у КНР. Також триває міжнародна дискусія стосовно єдності або розбіжності понять: «верховенство права» і «верховенство закону». При цьому часто-густо ці питання пов'язуються з процесом демократизації і розглядаються тільки з позицій їх трактування в юридичній американській і європейській практиці, але ігнорується східне традиційне, корінне, національне й органістичне розуміння ролі та значення законів у контексті державотворення й державності. Історико-державні та історико-правові дослідження зарубіжних країн, що націлені на встановлення конкретних фактів і заохоту до розвитку правових відносин у тих чи інших державах світу, дали б поштовх теоретичному осмисленню історичних процесів формування державності. Особливість буття права і нерозривна пов'язаність із ним країн обумовлює сучасний стан таких явищ [2, с. 15]. Саме через дослідження цих історичних факторів можливо встановити коріння спільності та відмінності рис різних правових систем Сходу й Заходу. Використання історико-порівняльного методу дозволяє якісно: відтворити картину минулого в ракурсі сучасних понять; усвідомити те, як історично склалося розмаїття державно-правових явищ; зрозуміти становлення поняття державності у сучасному світі. Серед плеяди перших вчителів людства в цьому питанні у Китаї визначаються постаті Лао Цзи та Конфуція.

Конфуцій або Кун Фу Цзи (Шановний Учитель Кун, 551–479 рр. до н.е.), вперше встановив загальну концепцію державності, деякі положення якої продовжують впливати і на сучасність. У вченні мислителя, що оформлено його учнями в трактат «Лунь юй» («Бесіди і судження»), простежується спрямованість на розбудову ідеальної моделі держави, що знаходиться у гармонійних взаємовідносинах

з соціальним середовищем. На базі конфуціанства з усіма пізнішими нашаруваннями та у когнітивному синтезі з іншими теоріями соціального розвитку в КНР формується універсальна соціально-політична філософська парадигма, яка відповідно визначає державність [3, с. 68].

Основою всієї державницької діяльності, вважав Конфуцій, повинно бути дотримання норм ритуалу Лі та неухильного слідування виробленим правилам доброзичливості, виваженості та людиноцентричності. У своїх судженнях та висновках, що випливають з сюжетних діалогів трактату, Конфуцій практично встановив декілька кодексів моральної поведінки дієвих персонажів давнього китайського соціуму. Це кодекси: правителя, благородного мужа (шляхетного чоловіка, чиновника), вчителя, учня, комунікації, управління, сімейних відношень тощо. В умовному кодексі державності об'єднуються ті думки мислителя, що стосуються законів та обставин їх дотримання; покарань і примусів; ділового спілкування; взаємовідносин правителя та урядовців; правителя з підданими (з народом). Принциповою основою цього кодексу була безальтернативна вимога дотримання гуманного характеру державності та державотворення. Ідеї кодексу виникли в умовах широкої, гострої й відносно вільної дискусії філософських шкіл Стародавнього Китаю навколо проблеми єднання країни. Деяко в інших умовах формувалися концепції інших провідних вчень. Засновником *філософії даосів* вважається давньокитайський *філософ* Лао Цзи (VII–VI ст. до н.е.), попередник Конфуція. Провідна ідея даосизму полягає в тому, що природа, суспільство, кожна людина окремо підкоряється не Небу, а всезагальному закону – Дао, який вносить порядок у хаос речей [4]. Серед течій політичного спрямування, що поширювались у Стародавньому Китаї, був моїзм, засновник якого Мо Цзи (479–400 рр. до н.е.) проголошував суттєві розбіжності з вченням Конфуція. Це була потужна течія давньої китайської державно-правової думки, що теж спрямовувалася на розбудову державності. Політична філософія моїзму наполягала на однаковому ставленні *до* всіх людей. Вчення легізму, провідником якого був Шан Ян (400–338 рр. до н.е.), ототожнювало право і закон. Перед виконанням законів у державі повинні бути рівні усі. Примус і покарання вважались основним засобом реалізації та дотримання норм законів. Така правова концепція та філософська течія, в основі якої лежало кредо щодо злочинної природи людини, була характерна для імперської деспотії відповідного часу. Але, згодом, знову поширився інтерес і прихильність до конфуціанства, яке врешті-решт стало домінуючою філософією, що адаптувала та синтезувала в собі надбання інших течій.

Державність, за Конфуцієм, варто спиратися на ретельність у справах, правдивість, любов до людей і заощадливість [5, с. 4, 5]. Тобто,

наголошувалося на необхідності контролю. Інститути держави повинно «тривожить несумірний розподіл» благ і доходів, що веде до відсутності добробуту народу. «При сумірності нема бідності; коли панує гармонія, нема браку людей; де утверджується добробут, там не буває потрясінь», – стверджував мислитель [5, с. 167]. При цьому Конфуцій наполягав на обмеженості права на насилля з боку держави. Мислитель вказував: якщо правитель, посилаючись на закон, досягає свого за допомогою лише покарань, то народ буде остерігатися, але не буде знати сорому. Однак, якщо правити на основі добродетельності й вершити справи згідно з ритуалом, то народ буде виявляти покірність [5, с. 6, 7]. Конфуцій також підкреслював необхідність постійного піднесення чесних над безчесними в усіх державних структурах і вказував на необхідність надійної згуртованості у роботі всіх механізмів й інституцій влади.

Сучасна китайська державність тримається та розвивається на синтезі давньої традиційної правової основи й європейської (романо-германської) системи при утриманні їх у межах комуністичної партійної ідеології та соціалістичної «диктатури народу і пролетаріату». Методологія характеру подібного (в порівняльно-історичному сенсі) об'єднання теж була передбачена Конфуцієм через можливість у подальшому приєднання до його вчення нових ідей, що і було продемонстровано реальним розвитком конфуціанства. З розрізнених фрагментарних висловлювань Конфуція складаються принципи оптимальних взаємовідносин суб'єктів і об'єктів державності, які б збалансовано з однаковою мірою зацікавленості та відповідальності, вірності традиціям і закону працювали, діяли й жили в єдиній державі. Це вказує на те, що мислитель вважав і своєрідним чином нагадував учням, що саме встановлення первинних основ державності передують становленню уявної держави. В уяві китайської спільноти гармонічно співіснує і не викликає будь-яких психологічних протиріч зразок ідеальної державності, що був створений і продуманий два з половиною тисячоліття тому та розуміння своєчасної необхідності оновлення реальної дійсності, у тому числі, в галузі права з урахуванням міжнародної юридичної практики. Тим самим будуть досягнуті нові рубежі процвітання й могутності суспільства, яке вміє осягати «нове, зберігаючи та плекаючи старе» [5, с. 13]. У КНР розроблена і систематизована теорія верховенства закону при соціалізмі з китайською специфікою, що дозволило звільнитися від домінування американської моделі законності, яка спирається на західні правові доктрини. Китайська модель законності має самостійний характер і тип вираження у концепції державності. Спосіб її реалізації базується, з одного боку, на тисячолітніх культурних традиціях та досвіді національних мисли-

телів, а з іншого – встановленим і впровадженим владою країни сталого правопорядку.

Література:

1. Політична енциклопедія / за наук. ред. Ю. Левенця, Ю. Шаповала та ін. Київ : Парлам. вид-во, 2011. 808 с.
2. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
3. Kislov D. V. Confucius's views on administration and communication. *History of Science and Technology*. 2023. Vol. 13. No 1. P. 65–77.
4. Лао-цзи. Дао Де цзін. Книга про шлях та силу. Київ : Арії. 96 с.
5. Конфуцій. Вислови. Харків : Фоліо, 2018. 222 с.

Михайлов В. С.

ORCID: 0000-0002-3916-9722

*доктор економічних наук, професор та кандидат філософських наук,
завідувач кафедри теоретичних дисциплін*

Коледж хореографічного мистецтва

«Київська муніципальна академія танцю імені Серґа Лифаря»

м. Київ, Україна

Неділько В. В.

ORCID: 0009-0009-3674-8129

старший викладач кафедри теоретичних дисциплін, викладач-методист

Коледж хореографічного мистецтва

«Київська муніципальна академія танцю імені Серґа Лифаря»

м. Київ, Україна

ВЕЛИКІ ШОВКОВІ ШЛЯХИ: ІСТОРИКО-ГЕОПОЛІТИЧНА МЕТАФОРА ТА СУЧАСНІСТЬ

Ключові слова: Великий шовковий шлях, соціальні мережі, осьовий час, геополітика, світ-системи, Китай.

Метою даної розвідки є дослідження поняття «Великий шовковий шлях» із позицій функціонування соціальних мереж, концепції осьового часу, геополітичних уявлень та світ-системного бачення глобальних історичних процесів.

Великий шовковий шлях – це геополітичний і геоекономічний план побудови багатополярного світу на основі відкритого процесу співробітництва. Перевагою проекту є потужні економічні можливості Китаю і його готовність інвестувати чималі фінансові ресурси в економічні проекти вздовж території історичного шляху, які сприятимуть посиленню торговельних зв'язків між Китаєм і державами регіонів та відкриють китайським товарам торговельні шляхи в Південну Азію, на Близький Схід і країни Європи, пише український синолог С. Кошовий [1].

Принагідно зазначимо, що відомий сучасний британський історик Н. Ферґюсон написав, що мережі – це, мабуть, найважливіша характеристика як природної, так і створеної людьми складності. При цьому, соціальні мережі – це структури, формувати які людині властиво за її природою: від знань і різноманітних форм репрезентації, які ми використовуємо, щоб донести ці знання до інших людей й аж до генеалогічних дерев, до яких ми обов'язково належимо. Усе, що

відбулося (від часу винайдення писемності), – це те, що інформаційні й комунікаційні технології, послідовно змінюючись, сприяли нашому вродженому, давньому прагненню творити мережі Фергюсон, посилаючись на дослідження істориків Вільяма та Джона Макніллів, пише, що перша «всесвітня мережа», по суті, виникла ще 12 тисяч років тому [2, с. 116–117].

Тут варто зауважити, що видатний німецький філософ та психолог К. Ясперс включав до так званого «осьового часу» проміжок світової історії тривалістю приблизно 600 років. За тих часів (VIII ст. до н. е. – II ст. до н. е.) в різних країнах і регіонах світу народились духовні «пророки» людства та були окреслені контури релігійної й філософської системи сучасної цивілізації. У Китаї в той час жили й працювали Конфуцій та Лао-цзи, виникли усі традиційні напрями і школи китайської філософії, мислили Мо-цзи, Чжуан-цзи, Ле-цзи та безліч інших духовних провідників. В Індії виникли Упанішади, жив Будда, у філософії були розглянуті усі тогочасні можливості філософського осягнення дійсності, аж до скептицизму, до матеріалізму, софістики й нігілізму; в Ірані Заратустра вчив про світ, де точиться боротьба добра зі злом; у Палестині виступали пророки – Ілія, Ісайя, Ієремія та інші. Причому все, що пов'язано з цими іменами, виникло майже одночасно протягом відносно нетривалого часу у Китаї, Індії, Близькому Сході та на Заході, незалежно одне від одного [3, с. 32–33].

Разом з тим, у 2021 році в селі Скобелеве, Миколаївської області, під час розкопок унікального кургану висунської групи царських скіфських поховань (приблизно 2,5 тисячі років тому) українські археологи виявили супутне поховання та залишки тканини. Попередні дослідження показують, що це міг бути шовк або батист, який потрапив до скіфів з Китаю [4]. Також, дещо раніше, у Єгипті були знайдені деякі залишки китайського шовку, датованого 1070 роком до нашої ери [5]. Подібні приклади можна продовжувати і надалі, однак обмежимося цими двома, виходячи із ліміту на обсяг даних тез.

Вищезгадані та інші дослідження аналогічного спрямування й відповідні результати сучасних археологічних розкопок дають нам певні підстави щодо сумнівів у дієвості і релевантності в умовах сьогодення світоглядно-методологічного концепту «осьового часу», який запропонував К. Ясперс ще у 1948 році.

Далі, як вважає інший британський історик П. Франкопан у своїй амбітній книзі «Великі шовкові шляхи. Нова історія світу», місце на півдорозі між Сходом і Заходом, розтягнуте від східного узбережжя Середземного й Чорного моря аж до Гімалаїв, може здатися не найкращою локацією для аналізу глобальних процесів. Насправді ж міст між Сходом і Заходом і є перехрестям цивілізації. Ці країни лежать

не на периферії світу, а в самому його центрі, і так було від початку історії. Саме тут колись зародилася цивілізація.

Це регіон, де з'явилися на світ великі релігії, де зіштовхувалися між собою юдаїзм, християнство, іслам, буддизм та індуїзм. Це казан, в якому варилися мовні групи, де носії індоевропейських, семітських та сино-тибетських мов перетиналися з носіями алтайських, тюркських і кавказьких. Тут підносилися і руйнувалися великі імперії, тут наслідки зіткнень між культурами й ворогуючими сторонами відчувалися за тисячі кілометрів.

Ці поштовхи передавалися мережею, що ширилася в усіх напрямках, – маршрутами, якими проходили паломники та воїни, кочівники і купці, перевозилися товари й різні вантажі, передавалися, адаптувалися й удосконалювалися ідеї. Вони несли не лише процвітання, але також смерть і насильство, хвороби й руйнування. Наприкінці ХІХ століття видатний німецький географ Фердинанд фон Рітгофен дав цій розлогій павутині зав'язків чітку і влучну назву – «Шовкові шляхи», зазначає П. Франкопан [6, с. 11].

Погляди Франкопана, на нашу думку, корелюють із теоретичними конструктами геополітичного бачення світопорядку Г. Маккіндера. Відомо, що ще у 1904 році британський географ і геополітик Г. Дж. Маккіндер виступив з науковою доповіддю і згодом надрукував працю «Географічна вісь історії» [7]. Вихідною позицією вченого стало твердження, що світову історію можна розглядати як протистояння між континентальними та океанічними державами, яке він досліджував у просторово-часовому контексті. Постійні зміни в балансі сил є основою складного комплексу міждержавних відносин того часу. Згідно теорії «Хартленда» («серцевинна земля», «стрижневий регіон») світ ділився на дві геополітичні півкулі: континентальну і океанічну. Маккіндер висунув наступну тезу: хто контролює Хартленд, той керує Світовим островом. Хто контролює Світовий острів, той керує Світом [7, с. 7–32]. Вже згаданий П. Франкопан у непрямої спосіб використовує деякі геополітичні ідеї Г. Маккіндера, підкреслюючи тим самим їх певну актуальність із позиції його бачення історії та цивілізації. Дійсно, у вступі до своєї книги «Великі шовкові шляхи. Нова історія світу» Франкопан характеризує «міст між Сходом і Заходом, якій є перехрестям цивілізації» називає країни і території для свого подальшого аналізу [6, с. 10–15], що географічно майже збігається із «Хартлендом» у трактовці Маккіндера.

«Великі шовкові шляхи» також впливають і на зміщення світового «центру сили». Про це в значній мірі свідчать результати розвідок в рамках відносно нового наукового напрямку – світ-системного аналізу. Така концепція спрямована на дослідження соціальної еволюції систем

суспільств, а не окремих соціумів, на відміну від попередніх до неї макросоціологічних та історіософських підходів, в рамках яких теорії соціальної еволюції розглядали розвиток передусім окремих суспільств. Цей підхід був розроблений у 1970-х рр. І. Валлерстайном, А. Г. Франком, С. Аміном, Дж. Аррігі, Т. дус Сантусом та іншими дослідниками.

На наш погляд, особливий інтерес представляє варіант світ-системного аналізу, запропонований німецьким економістом і соціологом А. Г. Франком. Він підкреслює, що ідея про можливість одночасного існування численних «світ-систем» суттєво ускладнює саме визначення світ-системи. А. Г. Франк вважає, що варто говорити лише про одну світ-систему, яка виникла щонайменше 5000 років тому і згодом охопила весь світ через численні цикли експансії та консолідації. В процесі еволюції світ-системи центр неодноразово змінював своє місцезнаходження. Перед переміщенням у ХІХ столітті спершу до Європи, а потім до Північної Америки, цей центр протягом багатьох століть розташовувався в Китаї. У зв'язку з недавнім піднесенням Китаю, Франк вважає, що це може бути початком повернення центру світ-системи до його «природного місця» [8].

Функціонування ініціативи «Один пояс – один шлях», як нам здається, сприяє саме такому розвитку соціальних процесів у глобальній перспективі. Окрім стратегічної ініціативи «Пояс і шлях» і численних проєктів, що реалізуються в її межах, КНР також застосовує можливість та інструментарій свого впливу в організаціях та інституціях, де країна займає ключову або домінуючу роль. До таких організацій у першу чергу можна віднести міжнародну організацію БРІКС, включно із її Новим банком розвитку, яка фактично є головним геополітичним суперником групи розвинутих країн G7. На останньому саміті БРІКС (22–24 жовтня 2024 р.) були представлені чотири нові члени – Єгипет, Ефіопія, Іран та ОАЕ. Загалом на цьому саміті БРІКС відмічена присутність делегацій 35 країн, що, зокрема, свідчить про тенденцію розширення складу країн даної організації. Також, серед організацій та інституцій економічного і політичного впливу КНР можна назвати Шанхайську організацію співробітництва, Азійській банк інфраструктурних інвестицій тощо. Вищезазначені організації впливу та інші стратегії і механізми, що застосовує КНР, потребують подальшого поглибленого дослідження.

Отже, можна зробити висновок, що поняття «Великий шовковий шлях» по суті увібрало в себе багато різнопланових і різноаспектних характеристик і якостей та фактично набуло статусу історичної та геополітичної метафори, яку доцільно використовувати як підґрунтя для подальшої розробки відповідних дослідницьких програм (в тер-

мінах методології І. Лакатоса), спрямованих на вивчення цього феномену як у історико-філософських, так і конкретно-наукових дослідженнях. А сама китайська ініціатива «Один пояс – один шлях» серед іншого сприяє економічному піднесенню КНР, зростанню її політичної ваги та військової потуги, здійснює вплив на зміну глобального світопорядку та формування багатопольярного світу.

Література:

1. Кошовий С. Шовковий шлях Китаю: територія процвітання і розвитку. *Україна-Китай*. 2014. № 1(6). С. 39–41.
2. Фергюсон Н. Приреченість: політика і катастрофи / пер. з англ. Катерина Диса. К. : Наш формат, 2022. 496 с.
3. Ясперс К. Смысл и назначение истории / пер. с нем. М., 1991. 527 с.
4. Смирнов О. Миколаївщина входила у Великий шовковий шлях ще 2,4 тисяч років тому – археолог. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3163946-mikolaivsina-vhodila-u-velikij-sovkovij-slah-se-24-tisaci-rokiv-tomu-arheolog.html> (дата звернення 15.10.2024).
5. Pollard E., Rosenberg Cl., Tinor R. *Worlds together Worlds apart*. New York : Norton, 2011. 278 p.
6. Франкопан П. Великі шовкові шляхи. Нова історія світу / пер. з англ. і наук. ред. Олексія Петюха. К. : Лабораторія, 2024. 624 с.
7. Маккіндер Х. Дж. Географическая ось истории. Классика геополитики. XX век. М. : АСТ, Астрель, 2004. 368 с.
8. Frank A. G., Gills B. K. The Five Thousand Year World System in Theory and Practice. *World System History: The Social Science of Long-term Change* / Ed. by R. A. Denemark, J. Friedman, B. K. Gills, G. Modelski. L. ; N.Y., 2000. P. 3–23.

Степанова О. В.

ORCID: 0000-0001-5502-995X

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу публічних фінансів
ДУ «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України»
м. Київ, Україна*

СУЧАСНА ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА КИТАЮ: ПІДТРИМКА НОВОЇ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ ТА БОРОТЬБА З ГЛОБАЛЬНИМИ ВИКЛИКАМИ

Ключові слова: фіскальна політика Китаю, глобальна фрагментація, декаплінг, нова індустріалізація, нові виробничі сили.

Сучасна фіскальна політика Китаю спрямована на забезпечення зміни типу економічного зростання високих темпів на економічне зростання високої якості, формування якого відбувається в умовах стрімкого розвитку технологічних інновацій. Китайська модель зростання високої якості передбачає проведення нової індустріалізації, що передусім включає трансформацію промислової системи, яка оснований широкому впровадженні революційних інновацій у сфері інформаційних технологій, штучного інтелекту, робототехніки, сучасних поколінь біотехнологій, енергетичного переходу, квантових технологій тощо [1], які мають стати новими конкурентними перевагами китайської економіки. Зазначені трансформації обумовлюють формування нових виробничих сил.

Попри амбіційні задачі, які вже сьогодні частково виконуються, наразі економіка КНР перебуває під тиском викликів: демографічного переходу; зростання боргового навантаження, передусім на місцеві бюджети; декаплінгу, у формі виробничої та торгової дезінтеграції економіки Китаю і США, ЄС. Основні виклики стабільності економічного розвитку Китаю дослідники узагальнено умовно називають концепцією «4 D» (Demography, Debt, Deflation, Decoupling/De-risking) [2]. Крім того, вагомими викликами для китайської економіки є зниження притоку іноземних інвестицій та криза на ринку нерухомості [3].

В таких умовах проактивна фіскальна політика Китаю спрямована на подолання макроекономічних та фіскальних дисбалансів, а також стимулювання нової індустріалізації. Протягом останнього десятиліття зазвичай спостерігалось зростання номінальних доходів та витрат національного бюджету Китаю[4]. У структурі загальних доходів

національного бюджету КНР частка податкових надходжень у цілому становить 83,5 % (2023 р.). Базою для формування податкових надходжень до національного бюджету КНР передусім є промисловість, додана вартість якої у ВВП становить 31,6%. Однак процеси декапінгу, встановлення тарифних бар'єрів для китайського експорту та обмежень для притоку іноземних інвестицій, а також проблеми на ринку нерухомості, обмежують темпи зростання бюджетних надходжень, необхідні для підтримки економічного зростання високої якості. Тиск на бюджетні витрати та недоотримання бюджетних доходів у 2023 році обумовили зростання дефіциту національного бюджету до 3,8 % ВВП (за офіційними даними Міністерства фінансів КНР), рівень якого залишається порівняно помірним.

Одним із викликів стійкості системи публічних фінансів Китаю є зростання державного боргу (державний борг – 55,3% ВВП, розширений борг (МВФ) – 83,6 % ВВП [5]) при швидкому накопиченні якого почалося після глобальної фінансової кризи 2008–2009 років [6]. В структурі державного боргу Китаю переважну частину складає місцевий борг [7]. Стрімкий розвиток промисловості та швидкі темпи урбанізації протягом останніх чотирьох десятиріч, супроводжувалися загостренням фіскальних дисбалансів на місцевому рівні, у тому числі внаслідок швидкого зростання місцевого боргу та застосування місцевих фінансових механізмів (LGFV – local government financing vehicles) [8]. LGFV створювалися для отримання позабюджетного фінансування державних інвестиційних проектів та для зменшення тиску на стійкість місцевих бюджетів. Ці фінансові механізми не завжди мали ефективні фінансові моделі [7]. Рівень розширеного державного боргу Китаю (трактування МВФ), який поміж іншого включає борги LGFV, значно перевищує офіційний рівень державного боргу. Такі тенденції є одним із викликів стійкості публічних фінансів Китаю та визначені одним із урядових пріоритетів удосконалення управління державним боргом.

Демографічні виклики, спричинені зростанням довголіття населення Китаю, зменшенням народжуваності та старінням населення здійснюють тиск на державні витрати та зумовляватимуть їх зростання у середньостроковій перспективі. З цієї причини, за оцінками МВФ, тільки пенсійні витрати зростатимуть на 0,4 в.п. ВВП щороку у середньостроковій перспективі [7].

З метою формування нових виробничих сил в КНР реалізується стратегія заміни використання «демографічного дивіденду» на використання «дивіденду талантів», який передбачає збільшення фіскальної підтримки у відповідних сферах [9]. Завдяки цьому протягом останніх десяти років в Китаї відбулося суттєве зростання людського капіталу,

зокрема: чисельність аспірантів в Китаї збільшилась з 1,84 млн.осіб у 2014 році до 3,88 млн.осіб у 2023 році, чисельність наукових працівників за цей же період зросла з 3,7 млн.осіб до 6,6 млн. осіб [10], а щорічна чисельність випускників вищих навчальних закладів з 6,85 млн.осіб до 11,79 млн.осіб у 2024 році. Зважаючи на це, КНР намагається сформувати найбільший у світі пул людських ресурсів, котрі займаються науковими дослідженнями та розробками [11], які у поєднанні з високотехнологічним виробництвом мають стати основою економічного зростання високої якості .

Стратегія розвитку нових виробничих сил КНР та зміни підходу до розвитку промисловості «вироблено в Китаї» на «винайдено в Китаї» передбачає подальшу фіскальну підтримку науки та техніки. Високотехнологічні сектори китайської промисловості вже сьогодні стали помітним рушієм економічного зростання [11]. «Нове тріо» ключових інноваційних видів товарів (електромобілі, літій-іонні акумулятори та фотоелектрична продукція) [12] стають одними із драйверів зростання високої якості. обсяг експорту цих товарів у 2023 р. збільшився на 30%. У цілому в Китаї протягом останніх двох десятиліть спостерігалась тенденція зростання витрат на НДДКР, які зокрема тільки у 2023 році зросли на 8,1% та становили 2,64 % ВВП [13].

Отже, поточна фіскальна політика Китаю реалізується у взаємозв'язку з потребами нової індустріалізації. Попри зростання бюджетного дефіциту Китаю, фіскальні заходи також спрямовані на зменшення податкового навантаження на суб'єктів господарювання у цільових секторах економіки. Наприклад, у 2023 році впроваджені заходи щодо зниження податкового навантаження загальним обсягом 2,2 трлн. юанів [14], у тому числі такі: впровадження податкових пільг на наукові дослідження та розробки, наприклад, для виробників інтегральних мікросхем і виробників інноваційного обладнання; зниження або тимчасова відміна податку на доходи суб'єктів господарювання та ПДВ для окремих видів підприємств, у тому числі малих та середніх підприємств, так званих «маленьких гігантів», які використовують спеціальні та складні технології для виробництва інноваційної унікальної продукції у критично важливих промислових ланцюгах; податкові пільги на купівлю електромобілів та ін.

Для подолання викликів поточного етапу економічного розвитку, розширення фіскального простору та одночасно сприяння розвитку нових виробничих сил у 2024 році урядом КНР реалізовані заходи коригування шляхом випуску довгострокових спеціальних казначейських облігацій (*ultra-long special treasury bonds*). Отримані доходи від зазначених спеціальних довгострокових облігацій уряд планує спрямувати на підтримку спеціальних великих проєктів у визначених

секторах економіки, а саме [15]: науково-технічні інноваційні дослідження та розробки (зокрема у таких сферах: штучний інтелект, екологічно чистий водень, економіка малих висот, комерційна космонавтика, транспортні засоби на альтернативних джерелах енергії); інтелектуальна цифрова та екологічна інфраструктура, технологічна модернізація у ключових галузях промисловості та ін. Загальний обсяг залученого фінансування за довгостроковими спеціальними казначейськими облігаціями у 2024 році становитиме 1 трлн.юанів (близько 138 млрд. дол. США), термін погашення цих облігацій 20, 30 та 50 років [16]. Такі довгострокові облігації можуть сприяти оптимізації управління державним боргом та стимулювати розвиток нових виробничих сил.

Сучасна фіскальна політика Китаю проходить етап адаптації до нової економічної реальності, глобальної фрагментації, загострення внутрішніх викликів, а також потреби забезпечення нової індустріалізації. Формування балансу між подоланням викликів та підтримкою нової індустріалізації стає одним із важливих завдань фіскальної політики Китаю у майбутньому.

Література:

1. 中共中央关于进一步全面深化改革 推进中国式现代化的决定。新华社。北京。2024年7月21日URL: https://www.gov.cn/zhengce/202407/content_6963770.htm (дата звернення 20.09.2024)
2. 梁燕. (2024). 中国经济具备韧性与活力. 中国社会科学网-中国社会科学报. URL: https://www.cssn.cn/skgz/bwyc/202403/t20240318_5738859.shtml
3. Lardy, N. China Is Still Rising: Don't Underestimate the World's Second-Biggest Economy. *Foreign Affairs*. 2024. Apr 02. URL: <https://www.foreignaffairs.com/united-states/china-still-rising>
4. National Government Revenue and Expenditure. *National Bureau of Statistics of China*. URL: <https://data.stats.gov.cn/english/easyquery.htm?cn=C01> (дата звернення 20.09.2024).
5. Fiscal Policy in the Great Election Year. *IMF Fiscal Monitor. International Monetary Fund*. 2024. April. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2024/04/17/fiscal-monitor-april-2024> (дата звернення 20.09.2024)
6. Dechun, L., Xinye, Zh., Yihua, Y. (2022). Public Debt Competition in Local China: Evidence and Mechanism of Spatial Interactions. *Regional Science Policy & Practice*. Vol. 14. Supplement 2. P. 91–106. URL: <https://doi.org/10.1111/rsp3.12509> (дата звернення 20.09.2024).

7. IMF Country Report №. 24/38. People's Republic of China. *International Monetary Fund*. 2024. Feb 2. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2024/02/01/People-s-Republic-of-China-2023-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-544379> (дата звернення 20.09.2024).

8. Ning, H., Huiyan, G., Weitao, D. (2024). Spatial Interaction of Local Government Debt: Evidence from China. *Sustainability*. № 16. P. 1–27. URL: <https://doi.org/10.3390/su16083482>

9. Yi, Zh., Sanjay, K., Xianhai, H. (2023). Human capital quality and the regional economic growth: Evidence from China. *Journal of Asian Economics*. Vol. 86. P. 1–27. URL: <https://doi.org/10.1016/j.asieco.2023.101593>

10. Number of postgraduates students and students studying abroad. *National Bureau of Statistics of China*. URL: <https://data.stats.gov.cn/english/easyquery.htm?cn=C01> (дата звернення 20.09.2024).

11. Shi, D., Zhang, Q., Guo, Ch. (2024). New milestone achievements in China's industrial transformation and upgrading. *China Economist*. Vol. 19. No. 2. P. 16–30. URL: <http://www.chinaeconomist.com/pdf/2024/2024-2/Research%20Group%20of%20the%20Institute%20of%20Industrial%20Economics.pdf>

12. Chinese Economy: remarkable achievements, bright prospects. *China Insight*. Special issue on NPC & CPPCC National Committee Annual Sessions. 2024. P. 11–26. URL: <https://www.idpc.gov.cn/english/chinainsight/202403/P020240322673768563373.pdf>

13. Statistical communiqué of the People's Republic of China on the 2023 national economic and social development. *National Bureau of Statistics of China*, 2024. Feb 29. URL: https://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202402/t20240228_1947918.html (дата звернення 20.09.2024).

14. Report on the execution of the Central and Local Budgets for 2023 and on the Draft of Central and Local Budgets for 2024. *Ministry of Finance of the People's Republic of China*. 2024. March 5. URL: https://english.www.gov.cn/news/202403/13/content_WS65f1970bc6d0868f4e8e50df.html (дата звернення 20.09.2024).

15. 地方积极筹备申报超长期特别国债项目 万亿“耐心资本”可投向17个细分领域. 21世纪经济报道. 2024年 5月30日. URL: <https://m.21jingji.com/article/20240530/10a69c7276d81a37256ce1263c13e8c0.html> (дата звернення 20.09.2024).

16. China issues first batch of ultra-long special treasury bonds. *The State Council Information Office of China*. 2024. May 17. URL: http://english.scio.gov.cn/pressroom/2024-05/17/content_117195733.htm (дата звернення 20.09.2024).

Яковенко А. О.

ORCID: 0000-0002-7158-8310

кандидат економічних наук, доцент,

старший науковий співробітник відділу геоінформаційних технологій та економічних досліджень

Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства

Національної академії аграрних наук України

м. Одеса, Україна

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РЕФОРМУВАННІ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ КИТАЮ

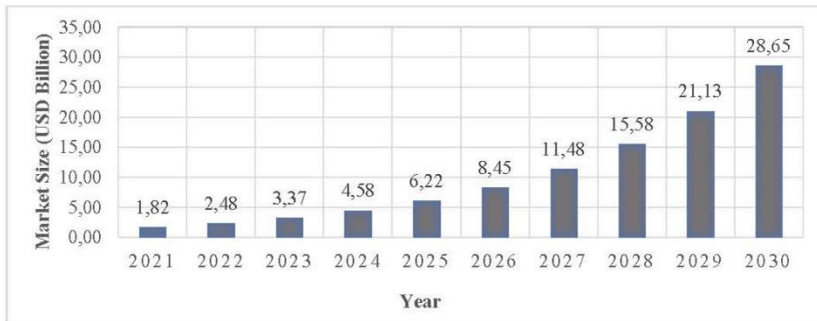
Ключові слова: штучний інтелект, освіта, технології, інновації, економічна ефективність.

Особливе місце у тенденціях сучасного світу займають технології штучного інтелекту (ШІ), охоплюючи практично всі сфери соціально-економічного розвитку країн від промисловості до обслуговування. Однією з найбільш трансформованих галузей є освіта, де інноваційні технології ШІ використовуються для поліпшення якості, доступності та індивідуалізації навчання. Китай, як один із світових лідерів у розробці і впровадженні ШІ, активно впроваджує ці технології в освітню систему, ставлячи перед собою завдання побудови інноваційної економіки, заснованої на знаннях та висококваліфікованому людському капіталі. Це прагнення знайшло відображення у національній програмі "Made in China 2025", де особлива увага приділяється підготовці кадрів та розвитку технологій ШІ для досягнення нових вершин соціально-економічного розвитку.

Сучасні наукові публікації активно обговорюють інтеграцію ШІ в китайську освіту та її потенційні майбутні напрямки, підкреслюють тези, що інноваційні рішення трансформують освіту, проте їх впровадження часто не виправдовує очікувань через повільні темпи змін у навчальних закладах порівняно з технологічним прогресом [1]. Все ж очікується подальше збагачення світового ринку штучного інтелекту з прогнозованим збільшенням інвестицій, розробкою нових технологій і підходів для вдосконалення освітніх процесів.

На рис. 1 відображено прогнозовані дані зростання вартості технологій ШІ в галузі освіти.

Рис. 1. Глобальний штучний інтелект у зростанні ринку освіти [1]

Розмір світового ринку штучного інтелекту в освіті у 2021 році оцінювався в 1,82 мільярда доларів США, і очікується, що з 2022 по 2030 рік він збільшуватиметься на 36,0 % на рік. За іншими дослідженнями [2] очікується, що до 2031 року обсяг штучного інтелекту на освітньому ринку досягне 58,52 мільярдів доларів США, демонструючи темп зростання (CAGR) на 42,1% протягом 2024–2032 років.

У 2021 році загальний розмір штучного інтелекту в Китаї оцінювався приблизно у 14,2 мільярда доларів США, що свідчить про активні інвестиції держави та бізнесу у впровадження та розвиток AI-технологій. За прогнозами, очікується, що до 2030 року цей ринок може досягти 153 мільярдів доларів США. Таке зростання обумовлено високим попитом на технології для навчання, медицини, автономного транспорту і робототехніки, які Китай активно підтримує на законодавчому рівні та за рахунок держфінансування.

Азіатсько-Тихоокеанський регіон, до якого входить Китай, продемонстрував нарощення ШІ, зокрема, на освітньому ринку, тенденція, зумовлена приливом інвестицій у персоналізовану освіту, вдосконалення цифрової інфраструктури та сприятливу державну політику. Станом на останні роки сектор освіти на основі штучного інтелекту в регіоні спостерігав сукупний річний темп зростання (CAGR), який, як очікується, перевищить 45% до 2030 року. Це збагачення пояснюється збільшенням використання інструментів штучного інтелекту для персоналізації навчання та полегшення доступу до якісних освітніх ресурсів, особливо серед студентів різних демографічних груп.

Серед прийнятих технологій, хмарні рішення є найбільш поширеними, становлячи 75% ринку у 2024 році, завдяки своїй економічній ефективності та гнучкості. Крім того, обробка природної мови (NLP) займає 65% ринку впровадження технологій ШІ в освітній сектор Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Популярність NLP зумовлена її

застосуванням для покращення комунікації між студентами та віртуальними викладачами, сприяння зворотньому зв'язку щодо завдань та розвитку навичок письма, розуміння текстів.

Ключові гравці цього ринку включають платформи репетиторства з використанням ШІ, такі як інтелектуальні системи репетиторства (ITS), які оцінюються як найбільш просунуті програми, тоді як навчальні платформи на базі ШІ зберігають найбільшу частку доходів на рівні 45%. У таких країнах, як Китай, Японія та Індія, системи навчання на основі ШІ допомагають подолати освітні диспропорції, роблячи ресурси доступними в малозабезпечених районах, сприяючи покращенню результатів навчання та активізації соціальної мобільності.

Крім того, сегмент вищої освіти на цьому ринку швидко розвивається з прогнозованим середньорічним темпом зростання (CAGR) у 47,7%, оскільки університети та професійні навчальні заклади впроваджують ШІ для оптимізації адміністративних функцій, персоналізації консультування студентів та покращення загального освітнього досвіду через індивідуальні, самостійні навчальні інструменти. Ця експансія китайського AI-ринку підтримується урядовими ініціативами, такими як план «Нова генерація штучного інтелекту» [3], спрямований на розвиток інфраструктури, збільшення кількості AI-талантів і поліпшення регулювання у сфері технологій.

Широкомасштабне впровадження штучного інтелекту (ШІ) в освітню систему Китаю спрямоване на створення адаптивних систем навчання, здатних забезпечити індивідуалізований освітній досвід для студентів. Отже, до компаній, які знаходяться в авангарді інтеграції освітнього штучного інтелекту в Китаї, належать:

1) Squirrel AI: провідна платформа адаптивного навчання на основі штучного інтелекту, яка пристосовує навчальний контент до потреб окремих учнів. Дана платформа використовує мультимодальні інтелектуальні агенти для створення персоналізованого досвіду навчання. Компанія співпрацює з такими установами, як Університет Карнегі-Меллона та Інститут автоматизації Китайської академії наук, пропонуючи високоякісні курси з предметів: китайська мова, англійська мова, математика, фізика та хімія. Штучний інтелект Squirrel зібрав загалом 158 мільйонів доларів протягом кількох періодів фінансування. Конкретні цифри доходу за останні роки публічно не розголошуються, проте в своїх представленнях компанія позиціонується як стабільно прибуткова [4];

2) iFLYTEK – друга компанія ШІ в Китаї, відома своїми технологіями обробки природної мови та розпізнавання мовлення, які широко використовуються в освітніх інструментах. Онлайн-навчальна

система iFLYTEK використовується в 38000 школах по всій країні, допомагаючи понад 100 мільйонам учителів та учнів. Також розроблена ними програма AI Education Public Welfare допомагає дітям навчатися технологіям штучного інтелекту. Під час пандемії COVID-19, iFLYTEK використовувала свої технології для допомоги у скринінгу та моніторингу пацієнтів. У 2022 році iFLYTEK показала 29% нарощення доходів і 66% збільшення чистого прибутку, які продовжили зростання на наступні роки [5];

3) New Oriental Education and Technology Group Inc. – провідна приватна освітня компанія в Китаї, яка інтегрувала штучний інтелект у свої онлайн платформи навчання для підвищення персоналізованої освіти. У 2022 New Oriental задекларувала чистий дохід у розмірі \$3.579 мільярда, що на 15.6% більше в порівнянні з попереднім роком. У 2023 компанія продовжувала розширювати свої послуги з онлайн репетиторства, збільшуючи чистий дохід та операційний прибуток [6];

4) Tomorrow Advancing Life (TAL) – провідний постачальник розумних навчальних рішень у Китаї, пропонуючи позашкільну освіту та репетиторство для учнів початкової та середньої школи. Також залишається однією з найприбутковіших компаній в своїй галузі [7];

5) Korbit – це компанія з штучного інтелекту, яка зосереджена на розробці інтелектуальних систем репетиторства та інших освітніх технологій. Korbit зробила значні кроки у розробці та впровадженні інтелектуальних систем репетиторства, підвищуючи персоналізований досвід навчання для студентів. У 2023 році компанія продовжувала інновації у сфері освітніх технологій, розширюючи свої продукти та ринки.

Однак впровадження ШІ в освітню систему Китаю супроводжується етичними та соціальними викликами [8]. Наприклад, інтенсивне використання персональних даних для адаптації навчання породжує ризики конфіденційності, а також побоювання, що автоматизоване навчання може обмежувати критичне мислення та самостійність студентів, акцентуючи лише на "оптимальних" шляхах отримання знань.

Література:

1. Yuan, L. Where does AI-driven Education, in the Chinese Context and Beyond, go next? *Int J Artif Intell Educ*, 34, 31–41 (2024). URL: <https://doi.org/10.1007/s40593-023-00341-6> (дата звернення: 15.10.2024).

2. AI in Education Market Report, By Deployment Mode (On-premise, Cloud), By Application (Virtual Facilitators and Learning Environments, ITS, CDS, Fraud and Risk Management), By Technology (Machine Learning and Deep Learning, Natural Language Processing), By End-User (Educational Institutes, Educational Publishers, Others), and Regions

2024–2032. Reports and Insights Market Research. URL: <https://www.reportsandinsights.com/report/ai-in-education-market?form=MG0AV3> (дата звернення: 20.10.2024).

3. Karen Hao. China has started a grand experiment in AI education. It could reshape how the world learns. URL: <https://www.technologyreview.com/2019/08/02/131198/china-squirrel-has-started-a-grand-experiment-in-ai-education-it-could-reshape-how-the/?form=MG0AV3> (дата звернення: 20.10.2024).

4. Squirrel AI Learning. URL: <https://www.weforum.org/organizations/squirrel-ai-learning/?form=MG0AV3> (дата звернення: 22.10.2024).

5. iFLYTEK's 2020 Annual Report Highlights Company's Major Growth in Education and Healthcare Businesses. URL: <https://www.prnewswire.com/news-releases/iflyteks-2020-annual-report-highlights-companys-major-growth-in-education-and-healthcare-businesses-301276834.html?form=MG0AV3> (дата звернення: 22.10.2024).

6. Philipp Ortner. The Rise and Fall ... And Rise Again of New Oriental: Lessons we can learn from a Chinese Business. URL: <https://www.ortner-china.com/blog/the-rise-and-fall-and-rise-again-of-new-oriental-lessons-we-can-learn-from-a-chinese-business?form=MG0AV3> (дата звернення: 22.10.2024).

7. About TAL. TAL Education Group is a smart learning solutions provider in China. URL: <https://en.100tal.com/who?form=MG0AV3> (дата звернення: 23.10.2024).

8. Nesterova K., Yakovenko A. O., Koroshenko M. (2021). Public policy of the state support for the development of bioeconomics and biotechnologies in Ukraine. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. (6), 112–121. <https://doi.org/10.32886/instzak.2021.06.12>

СЕКЦІЯ ІІІ. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ КИТАЙСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-442-2-15>

Попова М. Д

ORCID: 0000-0002-6830-9683

викладач кафедри китайської мови і перекладу

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ «ТУМАННИХ ПОЕТІВ» У КИТАЇ – ЕСТЕТИКА НОВІТНЬОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ

Ключові слова: Китай, рецепція, поезія, «туманні поети», естетика, літературний процес.

У період між 1950-ми та 1980-ми роками насильство та нестабільність у країні змусили велику кількість корінного населення Китаю перетворитися на мігрантів у таких країнах, як Північна Америка, Європа, Японія та Австралія. Більшість мігрантів у ту епоху були некваліфікованими робітниками, що спонукало зростаючий попит на дешеву фізичну працю в інших місцях [1]. Як зазначає американський літературний критик Едвард Саїд у своїй основоположній праці «Орієнталізм», вигнання для тих, хто переміщений, відчувається як «невеличкова тріщина ч, між самим собою та його справжнім домом». Але що ж тоді таке справжній дім? Для багатьох, хто переїхав із батьківщини, це відчуття «незагойної тріщини» між собою та рідним місцем стає частиною їхнього існування. Навіть якщо від'їзд людини з дому не є вимушеною ситуацією, часто важко втекти від туги за «справжнім домом» [2]. Дім – це місце походження, де починається особиста історія та бажання. Незалежно від того, де людина перебуває, подорожуючи з одного місця в друге, нові знання та зустрічі змінюють її, її сприйняття світу та взаємодію зі світом. Хачик Тололян, вірмено-американський дослідник діаспори, зазначає, що діаспори є «зразковими спільнотами транснаціонального моменту». Такий транснаціональний досвід не лише артикулюється через зміну місць, але й через проживання різних часових реалій через уяву, створення спільноти, яка одночасно є і уявною, і реальною, і часовою, і просторовою, і локаль-

ною, і транснаціональною [3]. Автар Брах, професорка соціології Лондонського університету та піонер вивчення діаспори, зазначала, що дім є «міфічним місцем бажання в уяві діаспори», що свідчить про напіввигадану якість дому для діаспорної особи [4, с. 192]. У китайській мові дім також означає сім'ю, і існує загальне переконання, що сімейні стосунки виявляють цілісність людини або її здатність взаємодіяти соціально та політично [5, с. 343–359].

Упродовж століть китайське населення постійно мігрувало по всьому світу. Це розселення, а також літературна діяльність письменників китайського походження, мають велике значення для розуміння різноманітних аспектів поняття домівки та діаспори [6]. Під час Культурної революції книжки піддавали безжалійній цензурі, а їхній обіг суворо обмежували партійні високопосадовці. У той час видання класифікували за кольором палітурки: жовтий – для літератури, білий – для політичної науки, сірий – для філософії [7]. Книжки мали такий високий попит серед молоді, що як тільки хтось закінчував читати її, він або вона сідали на велосипед і доставляли книгу наступній людині в черзі, породжуючи, (саме так з'явився вислів «бігати за книгою») (跑书). Бей Дао та Ман Ке вирішили видати журнал «Сьогодні» (今天), який мав стати першим підпільним літературним виданням у КНР. Видавці часопису також провели два поетичних читання в Пекіні в 1979 році: 8 квітня, яке було першим публічним читанням поезії в Китаї з 1949 року, та 21 жовтня [8, с. 77–357]. Сказати, що «туманні поети» справили великий вплив на поетів з початку 80-х років – є значним применшенням. Незважаючи на значні відмінності в мові, стилі та тематиці, поети, які писали після «туманної поезії», поділяють віру в мистецьку свободу та продовжують іти по стопах своїх попередників у напрямі мистецького експериментування [9, с. 6–134].

Яскравим представником діаспорного «поета-туманника», який народився в Пекіні та пережив «Культурну революцію» є Бей Дао [10]. Його особистість можна розглянути з позиції китайського поета-вигнанця, який десятиліттями жив і викладав за кордоном. Бей Дао відправився у вигнання в 1989 році через його причетність до студентських протестів на площі Тяньаньмень у Китаї. Завдяки своєму досвіду поета-дисидента в еміграції та тому, що багато його творів перекладено англійською, він досяг значного визнання і впливу як у Китаї, так і на Заході [11]. Бей Дао під час інтерв'ю з Деном Фезерстоном, яке опубліковано в інформаційному бюлетені Центру поезії Університету Арізони в 1999 році, стверджував: «Поезія – це зовсім інший спосіб демонстрації. Поезія впливає на думки людей і змінює їхній спосіб мовлення та мислення.

Поезія, на думку Бей Дао, є особливим способом вираження, який відрізняється від інших форм демонстрації або комунікації. Основна сила поезії полягає в її здатності впливати на думки людей, змінювати їхній спосіб мислення та мовлення. Це не прямий вплив на політичні ситуації чи суспільні події, а глибший, більш внутрішній процес, що розкриває уяву та трансформує свідомість. Поет підкреслює, що поезія діє не на поверхховому рівні, а в глибших шарах свідомості. Вона розкриває уяву, допомагає людям знайти нові способи бачення світу та самих себе. Це особливо яскраво було виражено в почуттях людей, які в той час перебували в міграції, люди, які зіштовхнулися з труднощами адаптації та збереження своєї культурної ідентичності [12. с. 55–72]. Бей Дао підкреслює, що важливість поезії не вимірюється кількістю читачів. Навіть якщо поезія вплинула на одного мислителя, філософа чи політичного діяча, її місія вже виконана [13]. Ці слова поета наголошують на тому, що справжня сила поезії полягає в її здатності проникати у внутрішній світ людини, впливати на її уяву та спонукати до нових способів сприйняття та вираження реальності. Саме такою поезією сили, справедливості, самовираження та власного «я» була «туманна поезія».

Література:

1. Ding, S. "Sons of the Yellow Emperor Go Online: The State of the Chinese Digital Diaspora." *Global Migration and Transnational Politics*, vol. 13, 2010.
2. Pan, Lynn. *The Encyclopedia of the Chinese Overseas*. MA: Harvard University Press, 1999.
3. Tölöyan, Khachig. *The Nation-State and Its Others: In Lieu of a Preface*. *Diaspora*, 1991.
4. Brah, Avtah. "Cartographies of Diaspora." *Routledge*, 1996, p. 192.
5. Zailin, Zhang, and Zhang Shaoqian. *Theories of Family in Ancient Chinese Philosophy*. vol. 4, Brill, 2009. pp. 343–359.
6. Hall, Stuart. *Cultural Identity and Diaspora*, in *Identity, Community, Culture, Difference*. Edited by Jonathan Rutherford, Lawrence & Wishart, 1990.
7. Dufoix, Stéphane. *Dispersion: A History of the Word Diaspora*. Brill, 2016.
8. Ashcroft, Bill. "Including China: Bei Dao, Resistance and the Imperial State." *Textual Practice*, 2013, pp. 77–357.
9. Zhang, Benzi. "Of Nonlimited Locality/Identity: Chinese Diaspora Poetry in America." *Journal of American Studies*, 2006, pp. 6–134.

10. Bei Dao. *Notes from the City of the Sun: Poems by Bei Dao*. Translated by B. Bonnie McDougall, edited by B. Bonnie McDougall, Cornell University, 1983.

11. Tu, Weiming. *The Living Tree: The Changing Meaning of Being Chinese Today*. Stanford University Press, 1994.

12. Yu, Shi. *Identity Construction of the Chinese Diaspora, Ethnic Media Use, Community Formation, and the Possibility of Social Activism*. Continuum, 2005. pp. 55–72.

13. Stearns, Peter N. “Chinese Overseas” in *The Oxford Encyclopedia of the Modern World*. Oxford University Press, 2008.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-442-2-16>

Черниш Н. О.

ORCID: 0000-0002-2384-1481

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри порівняльної філології східних та англомовних країн
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

ПЕРШЕ МІСЦЕ НА НОБЕЛІВСЬКУ ПРЕМІЮ

Ключові слова: Нобелівська премія, Цань Сюе, літературна творчість.

Стало відомо, що лауреаткою Нобелівської премії з літератури 2024 року стала південнокорейська письменниця Хан Кан. Премію присуджено «за її насичену поетичну прозу, яка протистоїть історичним травмам і викриває крихкість людського життя». Проте нам цікаво подивитися на те, що відбувається в китайській сучасній літературі. Згідно з рейтингом британських букмекерів перше місце на Нобелівську премію посіла китайська письменниця Цань Сюе (残雪), яка вже шість років (з 2019 по 2024 рік включно) є в списку претендентів на Нобелівську премію з літератури. Особливо останні два роки (2023 і 2024) вона домінує в списку, посідаючи перше місце, і вважається фаворитом на отримання цієї нагороди. Її справжнє ім'я Ден Сяохуа (邓小华), вона народилася в 1953 році. Цань Сюе – представниця авангардної літератури, у літературних колах Заходу її вважають однією з найбільш креативних письменниць у китайській літературі з середини ХХ століття. Вона має низку літературних нагород. Перший твір «Мильні бульбашки в брудній воді» Цань Сюе

опублікувала в січні 1985 року. Її основні роботи: «Хатина на горі» 《山上的小屋》, «Вулиця Хуанні» 《黄泥街》, «Старі плаваючі хмари» 《苍老的浮云》, «Вулиця п'яти прянощів» 《五香街》, «Останній коханець» 《最后的情人》 тощо. Цань Сюе – письменниця, чії твори найбільше перекладаються та публікуються за кордоном. Українською мовою перекладів творів Цань Сюе немає.

1. Погляди письменниці на власну літературну творчість

Цань Сюе вважає, що кожен із читачів має власну думку, що таке «гарний текст» (美文). У всіх є різні темпераменти та різні естетичні смаки. У творах Цань Сюе можна побачити красу, це підтверджують постійні її читачі. Як зазначає сама письменниця, її твори просуваються до людської природи, а найвища сфера такої літератури – це стан чистої філософської поезії. Читання творів Цань Сюе – це наче важка робота в темряві, тим не менш під час важкої роботи кожний твір приносить певну духовну насолоду і радість від роздумів. До того ж, ця радість нікуди не зникає, це те, що запам'ятовується надовго. Цань Сюе є першим читачем своїх творів і пише і літературно-критичні статті.

Не багато письменників, які можуть писати прозу як вірші. Особливість творчої манери Цань Сюе саме в цьому. Для неї важливо зберегти у творі поетичну художню концепцію, високу філософічність, саме це приваблює її читачів, насамперед висококваліфікованих читачів, яким подобаються поетичні роздуми. Іноді її запитують, чому вона не пише вірші? Цань Сюе вважає, що їй дуже добре вдається писати оповідання, які поєднуються із поезією, вона використовує дивні оповіді, щоб ущільнити поезію, доторкнутися до найпотаємніших струн душі та перенести читача в захоплюючий світ. Незважаючи на те що оповідання короткі, читач має сильно сконцентрувати свою енергію, щоби подумати, відкласти книгу, заплосити очі та уявити образи. Твір – це рухлива річ, і лише через взаємодію письменника та читача можна потрапити в поетичний стан. Ключ до розуміння твору – читати з повною концентрацією, це – найкраще читання. Що ще важливіше, на думку письменниці, це мати ключ до серця читача. Читати Цань Сюе – нелегке завдання. Вона бажає іноді мати можливість увійти й залишитися в чистому духовному стані високої поезії. Вона завжди прагне досконалості в мистецтві, схильна ущілювати досвід виживання, жене його до крутої скелі, де можна зустріти смерть. Краєвиди там захоплюють дух.

2. Що таке великі твори, на думку Цань Сюе

Великі твори – це ті, які поза часом. Тобто скільки б століть твори великого письменника не переживали реінкарнацій, вони знову і знову інтерпретуються майбутніми поколіннями, викликають у них нові почуття. Такий письменник має в собі «божество», він трохи схожий на

пророка. За кількістю читачів цей вид творчості не можна виміряти просторовим розмахом певного періоду часу. Але читачі великих творів значно перевищують читачів популярних письменників. У людства є прихована довга ріка літературної історії, ця традиція складається з великих письменників, які описують суть явища. Історія літератури упродовж століть є дзеркалом духовних пошуків людства. Цань Сюе каже, що їй не подобається термін «великі китайські романи» (伟大的中国小说¹), який здається дріб'язковим. Якщо твір письменника може відобразити найглибшу та найуніверсальнішу сутність людини, то люди всіх рас визнають, що це великий твір. Для Цань Сюе регіональний характер твору не важливий, навіть якщо твір досягає глибокого рівня оцінювання. Письменники можуть спиратися на досвід регіону, але вони ніколи не мають тільки на ньому зупинитися. Їм потрібні більш глибокі та широкі пошуки. Ахіллесова п'ята китайських письменників (а сьогодні й американських письменників, вважає Цань Сюе) – це залишатися на поверхні досвіду. Через те, що вони надмірно шанують традиції власної нації, вони не можуть побачити дух або мати силу увійти в глибину духовної сфери. Через це твори залишаються на рівні так званого «реалізму національного досвіду» (民族经验写实), такі твори недовговічні, а їхня критична міцність також сумнівна. Великі твори інтроспективні та самокритичні. У зірковому списку Цань Сюе є такі письменники, як: Гомер, Данте, Мільтон, Шекспір, Сервантес, Гете, Кафка, Борхес, Кальвіно, Толстой, Гоголь, Достоевський тощо. У цьому списку головний напрямок – це творчість західних письменників із західними концепціями. Цань Сюе вважає, що джерело літератури саме на Заході, а в Китаї література ніколи не була плодом незалежного духа.

3. Погляди письменниці на сучасну літературу Китаю.

Китайській літературі не вистачає свідомого розуміння власної природи, не вистачає сили і вміння суперечити самій собі й повністю інтерпретувати це протиріччя. Традиційна література завжди була залежною і орієнтованою назовні (тобто залишалася на поверхні). Навіть такий великий твір, як «Сон у червоному теремі», на думку письменниці, сьогодні значною мірою застарів, оскільки не спонукає до роздумів над собою, а опис людського серця надто поверховий і не передбачає внутрішніх конфліктів, що є еквівалентно розмові про

---

¹ Традиційно великими китайськими романами вважають такі чотири твори:
《三国演义》 «Трицарство» («Тридержав'я»)
《水浒传》 «Річкове прибережжя»
《西游记》 «Подорож на Захід»
《红楼梦》 «Сон у червоному теремі»

дитячу літературу. Пан Лу Сюнь написав кілька чудових творів (усі «Дикі трави» та деякі «Нові оповідання»), але їх було надто мало, а культурне гноблення завадило письменнику розвинути власний геній. У цьому сенсі материкова література завжди переживає кризу, і твори, які досліджують глибину людської природи, далекі від формування тренду. На думку Цань Сюе, якщо китайські письменники не подолають власний національний нарцисизм (民族自恋情结), вони не зможуть продовжувати далі слідувати літературним ідеалам. Тому в материковому літературному світі багато письменників, коли їм виповнюється сорок років, починають деградувати. Вони або не можуть писати нові твори, або імітують чужі думки. Першопричина цього явища, на думку Цань Сюе, криється в ментальності національної зарозумілості (民族自大的心理). Китайська культура руйнує і отрує китайського генія. Відсутність духу в китайській культурі призвела до неспроможності сучасної материкової літератури рости й розвиватися. Немає самоаналізу, немає самокритики. Письменники материка здебільшого або використовують мрії, щоби прикрасити свої твори, або використовують нігілізм, який пропагує стародавня культура, щоб вирішити конфлікти.

Література без духовного пошуку є псевдолітературою, тоді як література, яка описує поверхневі переживання, є поверхневою літературою. У Японії та в Німеччині не читають експериментальні оповідання. Розчарування блукає світом, як чорний привид. Проте Цань Сюе все ще вірить, що прихована ріка ніколи не перестає текти, навіть незважаючи на те що історія має злетити й падіння. У будь-яку епоху завжди знайдеться невелика група людей, які своєю тихою працею вливатимуть у річку нову життєву силу. Ідеал, який триває тисячоліттями, продовжує далі боротися з цим бурхливим, поверхневим і галасливим світом. Великі твори є цілком особистими. Людина може досягти свободи лише в дійсно особистому письмі. Якщо в момент написання не відкласти всі матеріальні тягарі і не провести чітку межу між різними матеріалами, натхнення не може злетіти. Ця діяльність спрямована на індивідуальну незалежність особистості. Зробити це особливо важко і вимагає мужності для письменника материкового Китаю. Письменник, як би він не писав, доки він має цікавість зрозуміти себе, має прагнення змінити себе та має відкритий розум, він обов'язково потрапить у глибоку сферу дослідження людини, як ніколи раніше в історії проінтерпретує давні суперечності, зберігаючи себе, впливаючи на читача, трансформуючи національний характер.

Роздуми Цань Сюе про літературну творчість та сучасний стан літератури в Китаї показує, на якому перехресті відбувається розвиток сучасної літератури, які проблеми постають перед китайським

письменником, у якому напрямку потрібно рухатися. Цань Сюе для себе відповіла на ці питання, а нам залишається вдумливо читати її тексти, робити переклади українською, що допоможе краще її розуміти і себе.

Література:

1. 诺奖热门作家残雪：人只能在真正个人化的写作中达到自由 [Популярна письменниця Нобелівської премії Цань Сюе: Люди можуть досягти свободи лише в справжньому особистому письмі]. [Електронний ресурс]. URL: https://www.sohu.com/a/724230638_120005162

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-442-2-17>

Дащенко Г. В.

ORCID: 0000-0003-3432-3679

кандидат філологічних наук, доцент,

Visiting Associate Research Fellow

Institute of Chinese Literature and Philosophy, Academia Sinica

м. Тайпей, Тайвань

ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ ТАНСЬКОЇ ПОЕТЕСИ ЛІ Є (李冶, 732?–784)

Ключові слова: Лі Є, династія Тан, поезія, жанр *ши*, біографія.

Метою цієї розвідки є зібрати та упорядкувати фрагментовану інформацію щодо життя та творчості танської поетеси Лі Є (李冶, 732?–784), а також проаналізувати два її *ши*, що є яскравими прикладами поєднання традиційних образів із новими або рідковживаними художніми прийомами. Поетичний талант Лі Є високо поцінювали сучасники, коментатори та поети минулого, поставивши її ім'я поруч із Сюе Тао (薛濤, 768–832), Юй Сюаньцзі (魚玄機, 844–871) і Лю Цайчунь (劉采春, IX ст.) та назвавши їх «Чотирма великими поетесами династії Тан в жанрі *ши*» («唐代四大女詩人»).

Життя Лі Є (друге ім'я Цзілань 季蘭) припадає на період розквіту династії Тан. Вона була видатною поетаттю, даоською черницею, а також добре відомою поетесою, чий талант визнавали сучасники. Так, наприклад, відомий танський поет Лю Чанцінь (劉長卿, 709–785)

назвав її «великою поетесою серед жінок» [5, с. 2017]. Також збереглося кілька віршів, що адресовані Лі Є, та її вірші-відповіді іншим поетам, що є вкрай важливим, оскільки майже немає прикладів того, щоб сучасники поетес, чоловіки-поети та літератори висловлювали своє захоплення творчістю жінок, присвячуючи їм вірші.

Майже усі відомості про життя Лі Є ми отримуємо зі збірки юаньського автора Сіня Веньфана (辛文房, XIII–XIV ст.) під назвою «Біографії талановитих людей династії Тан» («唐才子傳», 1304 р.). В ній наведено короткий нарис з життя поетеси та згадано декілька рядків з її поетичних творів [6, с. 111–113]. Проте залишається питання щодо відповідності дійсності наведеної інформації, оскільки збірка була написана більш ніж через п'ять століть після смерті поетеси, й немає жодних джерел для перевірки цієї інформації.

Сінь Веньфан характеризує Лі Є як дуже талановиту жінку: вона «присвятила себе “пензлю та туші”, гарно грала на цїні, зналася на правилах написання *люй[ши]*» [6, с. 111]. Він також вказує, що «талановиті люди того часу високо цінували [її] досконалий [та] витончений [стиль письма]» [6, с. 111]. Поетеса приваблювала оточуючих, оскільки «була красивою та поводитися розкуто <...>, вкрай невимушено та чуттєво» [6, с. 111].

Батько Лі Є вважав, що саме завдяки своїм унікальним здібностям, які вирізняли його доньку поміж інших дівчат, вона не змогла б стати добродесною жінкою: «Ця дівчина розумна [та] надзвичайно кмітлива, боюся, [що] стане жінкою, [яка] втратить [свій] шлях» [6, с. 111]. Через це у віці 11 років він відправляє її у даоський монастир [1, с. 91]. Але це ніяким чином не завадило знайомству Лі Є з кількома відомими танськими літераторами, поетами та чиновниками, з якими протягом років вона мала дружні або любовні стосунки. Серед них найчастіше згадують автора «Чайного канона» («茶經») Лу Юй (陸羽, 733–804), видатного поета та буддистського монаха Цзяожаня (皎然, 720–803), відомого поета Лю Чанціня (劉長卿, 709–785), чиновника та поета Чжу Фана (朱放, ?–787?), поета Янь Шихе (閻士和, ?–?) та інших [2, с. 99].

В роки правління під гаслом *Тяньбао* (742–756) «[імператор] Сюаньцзун, почувши про її поетичний талант, наказав [їй] прибути до палацу. [Вона] залишалася у палаці більше місяця, отримала дуже щедрі подарунки, [потім] була відіслана назад» [6, с. 113]. Сінь Веньфан більше не наводить жодних відомостей про її життя або смерть, зазначаючи лише, що «попри похилий вік [вона] все одно залишалася видатною жінкою» [6, с. 113].

Невідомо чому автор не вказує на особливості загибелі Лі Є, оскільки ця інформація збереглася завдяки документальним свідченням одного із сучасників поетеси Чжао Юань-ї (趙元一). Він є автором

«Записів з Фентяня» («奉天錄») – історичного документу, в якому наведено хронологічні записи важливих подій під час втечі імператора Децзуна (唐德宗, 742–805) зі столиці та його вимушеного перебування у Фентяні. Зокрема там вказано, що «в той час була чарівна жінка Лі Цзілань, [яка] написала вірш для Ци¹. Слова [в ньому] бунтарські [та] сповнені непокори, тому [я] приберу [їх звідси] та не буду наводити. Імператор після атаки на столицю викликав Цзілань та докоряв їй <...> Після цього [він] наказав забити її до смерті» [4, с. 3].

До нашого часу дійшло 18 повних *ши* авторства Лі Є: 9 *люйши*, 5 *цзюецзюй*, 3 *гутіши* та 1 шестислівний *ши* [3]. Вони переважно адресовані друзям та написані з нагоди розставання або у відповідь на їхні листи. Тема розлуки з друзями стає провідною у творчості Лі Є. Печальні думки, відчуття самотності та туги через те, що друзі та кохані залишають її, присутні у більшості її *ши*. Розглянемо більш детально її *гутіши* «Скаржуся на тугу в розлуці» («相思怨»), що є яскравим прикладом поєднання традиційних образів із оригінальним способом застосування художніх прийомів для висловлювання почуттів печалі:

人道海水深, Люди кажуть, що морські води глибокі,
不抵相思半。 [Але] не зрівнятися [їм з] тугою [в] розлуці [ї] наполовину.

海水尚有涯, У морських вод ще є береги,
相思渺無畔。 [Моя ж] туга [в] розлуці безмежна, не має межі.
攜琴上高樓, Тримаю цінь, підіймаюсь [на] високу вежу,
樓虛月華滿。 Вежу порожню місячне сяйво наповнює.
彈著相思曲, Граю, складаю мелодію [про] тугу [в] розлуці,
弦腸一時斷。 Струни нутроці за мить розривають.

У перших чотирьох рядках поетеса порівнює людські почуття з морем. З боку композиційної побудови особливістю є те, що Лі Є поєднує традиційні та нові прийоми в межах одного *ши*: у третьому та четвертому рядках використано традиційний прийом *дуйчжан* або «парні рядки», а в п'ятому та шостому рядку поетеса експериментує, застосовуючи епанострофу, що дозволяє їй зробити шостий рядок дзеркально паралельним п'ятому за частинами мови (за винятком пари 上 – 月). Крім того, в перших двовіршах протиставлено образи морської води (海水) та сумування (相思) в однаковій послідовності. Таким чином поетеса підкреслює, що між природою та світом жіночих

---

¹ Чжу Ци (朱泚, 742–784) – видатний генерал та лідер повстанців, що змусив імператора Децзуна втекти зі столиці. Він оголосив себе імператором, заснував нову династію, проте вона проіснувала лише півроку.

емоцій існує суттєвий контраст: у той час, коли вода в очах багатьох людей постає глибокою, туга для жінки «безмежна, не має межі».

У наступній частині твору увага зосереджена на високій вежі, сповненій місячним сяйвом. В китайському світобаченні місяць уособлює жіноче начало, що надалі гармонійно поєднано з мелодією про тугу в розлуці, створеною на *ціні*, традиційному музичному інструменті. Його використання є єдиним способом вираження переймань жінки. Останній рядок яскраво підсумовує весь поетичний твір: навіть захопившись музикою, героїня не може полишити свої думки, натомість лише знаходить спосіб їх вираження, а її пригнічений настрій стає максимально нестримним, що підкреслює гіпербола. Джерело натхнення швидко перетворюється на один із чинників погіршення її душевного стану.

Збереглося також декілька поезій, в яких наведені філософські погляди поетеси. Найвідомішим з них є шестислівний *ши* «Вісім крайнощів» («八至»):

至近至遠東西, Найближчі [й] найвіддаленіші – Схід [та] Захід,
至深至淺清溪。 Найглибший [й] наймілкіший – чистий струмок.
至高至明日月, Найвищі [й] найяскравіші – сонце [та] місяць,
至親至疏夫妻。 Найрідніші [й] самі чужі – чоловік [та] дружина.

Хоча поетеса використовує дуже прості, зрозумілі слова та просту композицію, в цьому *ши* утілено її філософічне ставлення до стосунків між чоловіком та жінкою. Попри те, що вони не є кровними родичами, у житті вони дуже часто знаходяться найближче один до одного, поділяють спільні секрети та у часи найбільшої скрути підтримують один одного. Між чоловіком та жінкою часто може виникати непорозуміння, ненависть та навіть конфлікти.

Цей *ши* відрізняється з поміж її поезій використанням прийому *данцзюйдуї* (當句對), що є різновидом «парних рядків». Його особливістю є те, що паралельними є суміжні рядки та крім того в межах кожного рядка використовується повтор або протиставлення. В даному випадку чотири рядки є паралельними, а також в кожному рядку двічі повторюється ієрогліф 至 «най-», після якого вживаються прикметники з протилежними значеннями: 近 – 遠; 深 – 淺; 高 – 明; 親 – 疏. Через складність цей прийом рідко використовувався поетами, проте поетична майстерність Лі Є дозволила їй не лише чітко слідувати правилам складання *ши*, а й застосовувати художні прийоми, яких уникала переважна більшість літераторів.

Брак джерел попередніх століть дуже ускладнює дослідження особистості Лі Є та аналіз її поетичних творів, а також викликає ряд

додаткових питань щодо співвіднесення традиції та новаторства в її творчості. Саме цьому й будуть присвячені мої наступні публікації.

Література:

1. Yang Liu. *Imagery of female daoists in Tang and Song poetry*. (PhD thesis, University of British Columbia, 2011).
2. 陳毓玟。〈唐女詩人〉詩之美感特質與經典化研究。碩士論文，國立中央大學，2018。
3. 李冶。 <https://sou-yun.cn/PoemIndex.aspx?dynasty=Tang&author=16445> (дата звернення: 30.10.2024).
4. *唐女詩人集三種* / 陈文华校注。上海：上海古籍出版社，1984。
5. 王仲儒。 *唐詩紀事校箋*。成都：巴蜀書社，1989。
6. 辛文房。 *唐才子傳全譯*。貴陽：貴州人民，1994。

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-442-2-18>

Логвин М. Ю.

ORCID: 0009-0002-3497-7007

аспірантка

Навчально-науковий інститут філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

провідна наукова співробітниця

Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків

м. Київ, Україна

НАЗВИ ТИМЧАСОВИХ ЕКСПОЗИЦІЙ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА КИТАЮ В МУЗЕЇ ХАНЕНКІВ: УСПІХ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ І КОМУНІКАТИВНИХ ПРАКТИК

Ключові слова: китайська мова, українська мова, історія мистецтва, музеєзнавство, термінологія, фразеологія, теорія перекладу, теорія комунікації.

У цільовому дослідженні розглянуто способи створення назв тимчасових експозицій китайського образотворчого мистецтва в Національному музеї мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків (тут і далі – Музей Ханенків) за останні майже два десятиліття.

Музей Ханенків є музеєм світових культур і мистецтв. Одним із важливих напрямків його роботи є презентація мистецьких та куль-

турних явищ країн Азії [2, 8], зокрема, через організацію тимчасових експозицій.

Тимчасові експозиції (синонім – «тимчасові виставки») орієнтовано на детальне висвітлення вузьких тем (концепцій) через показ вибірок артефактів протягом короткого періоду [1, 205]. Назви виставок мають лаконічно передати їхні концепції та бути атрактивними. Окремі музеї також мають власне бачення теорії та практики створення назв виставок.

Протягом останніх майже двох десятиліть колектив Музею Ханенків старався дотримуватися балансу креативності та культурної чутливості у створенні назв тимчасових експозицій. Адміністрація музею ініціювала як бажане, але не обов'язкове, вживання в них оригінальної термінології мистецтв інших культур та українських перекладів цитат з творів світової літератури. Це вбачалося проявом дидактичної ролі [1, 208] музею: назва тимчасової виставки, так само, як і більш розлогі супровідні тексти до неї, має потенціал збагатити лексикон аудиторії новими словами та метафорами інших культур, проте спочатку вона має зацікавити аудиторію завдяки контрольованій «провокативності», а саме комунікації «від реми до теми». Проте практичне застосування теорій перекладу чи системно-функціональної лінгвістики в процесі створення назв тимчасових виставок було і є стихійним.

На таких засадах було створено назви для 14 тимчасових експозицій китайського образотворчого мистецтва з фондів Музеї Ханенків, які демонструвалися в Україні від 2005 до 2021 року. З них сім назв було створено без опори на китайську лексику. У них простежується прагнення до певної гіперболізації (вжито слова «тріумфи», «ідеальна») та обігрування кліше, пов'язаних із філософією чи імператорською владою Китаю («мудрець», «палац») заради атрактивності.

Решта сім назв містила український переклад китайської лексики та фразеології. Чотири з прототипів належали до оригінальної китайської термінології історії мистецтва: з них дві тимчасові експозиції було названо за представленим видом мистецтва («няньхуа» є транскрипцією 年画), а дві – за жанрами китайського живопису: «небожителі» є еквівалентною заміною 神仙画, а «квіти і птахи» – буквальним перекладом оригінального терміну 花鸟画. Складніші перетворення спостерігаються в наступних трьох назвах. Початок назви виставки «Є жінки, подібні до хмарин. Китайський класичний живопис з фондів Музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків» (2011) є досить сміливою адаптацією цитати 有女如云 з «Книги пісень. Гофен. Виходжу зі Східних воріт» [4]. У назвах ще двох виставок дослівний переклад поєднується з адаптацією, що також є сміливим рішенням. Назва «Ширяють дракони, танцюють фенікси. Доброзичливі символи у тво-

рах китайського мистецтва з колекції музею» (2015) є перекладом фразеологізму 龙飞凤舞. Його джерелом є твір Чжана Хена (78–139) «Ода Східній Столиці» [3]. Назву виставки «Бамбук у серці. Китайські живопис і каліграфія» (2021) було створено на основі фразеологізму 胸有成竹, що походить з твору Су Ши (1031-1101) «Нотатки про те, як Вень Юке малював бамбуковий гай у долині Юньдан» (1079) [5].

Загалом можна стверджувати, що всі з перелічених застосувань китайських термінів історії мистецтва, цитат і фразеологізмів були ефективними для створення назв виставок з точки зору атрактивності навіть попри помітну стихійність підходів і парадоксальність комунікативних практик. Результати ж цього кількісного і якісного аналізу вжитку перекладів китайських термінів та фразеологізмів у назвах тимчасових виставок Музею Ханенків можуть допомогти скласти методичну рекомендацію для створення назв майбутніх виставкових проєктів про мистецтво Китаю в Музеї Ханенків.

Література:

1. Вайдагер Ф. Загальна музеологія. Львів : Літопис, 2005. 630 с.
2. Мистецтво Азії та Ісламського світу / ред. Рудик Г. Київ : Сафран, 2023. 352 с.
3. 張衡. 東京賦. URL: <https://zh.wikisource.org/zh-hant/%E6%9D%B1%E4%BA%AC%E8%B3%A6> (дата звернення: 30.10.2024).
4. 詩經. 國風. 鄭風. 出其東門. URL: <https://ctext.org/book-of-poetry/chu-qi-dong-men/zh> (дата звернення: 30.10.2024).
5. 苏轼. 文与可画筍簞谷偃竹记. URL: <https://www.gushiji.org/shiwen/72749> (дата звернення: 30.10.2024).

Savchenko M. V.

ORCID: 0000-0003-2980-0610

*Postgraduate Student at the Department of Languages and Literatures
of the Far East and Southeast Asia*

*Educational and Scientific Institute of Philology
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine,*

Faculty of Chinese Language and Literature

National Chengchi University

Taipei, Taiwan

COMPARATIVE STUDY OF SOUND VARIATION IN TAINAN AND CHANGHUA SUBDIALECTS OF TAIWAN SOUTHERN MIN: CHECKED TONE, TONE SANDHI AND MANDARIN INFLUENCE

Key words: Taiwan Southern Min, Taiwanese subdialects, sound variation, sound change, language contact, tone sandhi, checked tone.

Introduction. This study explores the tonal evolution and “contact-induced” sound changes of the Southern Min dialects in Southern Taiwan within the framework of the “lexical diffusion” [1; 3; 8] theory. A cross-generational comparative analysis of the phonetic systems of Changhua and Tainan (Baihe) regional subdialects focuses on the variations in the lexical tones of the two regions.

Research on Taiwan Southern Min dialects in the past 30 years has discussed dialects’ classification, division and ongoing evolution. Ang [14] uses the “flood effect” theory to explain the process of Taiwanese language integration. He believes Taiwan Southern Min has experienced three stages of flood effect since the Qing Dynasty. After integrating the Zhangzhou and Quanzhou dialects and the influence of Taiwan Mandarin, a “General Taiwanese dialect” was formed close to the “hybrid dialect” of the Southern Minzhou region. Moreover, this General Taiwanese dialect “has had a strong diffusion effect on various local dialects.” [14, 144]. Chen [10, 426] emphasized that some areas in Taiwan, especially historically complex cities such as Taipei, Tainan, and Changhua, have sub-dialectal innovative characteristics that are significantly different from the General Taiwanese dialect and have developed new phonetic “variants”, which may evolve into “changes” over time.

Our research is based on the previous surveys exploring phonetic characteristics in Changhua County [9; 10; 15; 17] and Tainan County

[11; 9] in the past decade and focuses on tonal variations. Tainan County belongs to the “prominently Zhang-based mixed dialect area” of Southern Minzhou [14], but it also has regional characteristics and sound change tendencies. The dialect division in Changhua County is more complicated, with each area showing the characteristics of old and new subdialects.

In addition to the regional sound changes in native speakers, we also observe the phonetic features of Mandarin influence among young Taiwanese speakers. These data can be found in Hsiao’s studies [4; 6] about the phonological influences in the “new generation” of Taiwanese speakers (born in the 1980s or later), which he calls Mandarin-influenced Taiwanese (M-Taiwanese) and explains accent formation or tone sandhi variations from the constraint-based perspective of Optimality Theory.

Research Method and Data Collection. First, we designed a Taiwanese vocabulary questionnaire based on Chen [10], Tu [15], and Hsiao [6] Taiwanese tone change research, as well as other materials.

The study’s respondents are three generations of one family: 18 adults and 2 teenagers aged 14 and 16. Since the two children had very low Taiwanese proficiency, their data could not be used. The main research subjects include: 4 older adults over age 65, 7 middle-aged and older people aged 50-65; 3 middle-aged people aged 35–50, and 4 young people under age 35.

There are 6 Taiwan Southern Min native speakers from Changhua County (Erlin, Hsiushui and Chutang Townships) and 7 Taiwan Southern Min native speakers from Baihe District, Tainan. The other 5 are native Taiwan Mandarin speakers born in Taipei and Taichung. Three of the brothers born in Taichung are descendants of parents from Baihe, Tainan and Erlin, Changhua. However, they were mostly exposed to the Baihe subdialect at a young age, so their data is included in the Tainan region. Another speaker born in Taipei with Changhua County parents is included in the Changhua region in our analysis. One more speaker, born in Taipei, was exposed to the Taipei subdialect as a child but communicated in Taiwanese during 6 years of residency in Taichung as an adult. The data of this speaker is included in the Taipei + Taichung area for comparison.

We recorded most of the audio data using a Zoom H2N microphone in Taipei, Taichung, and Erlin, Changhua from May to June 2024. The other part of the data was recorded remotely by the speakers reading according to the survey word list. One of the elderly speakers cannot read, so her grandson would read to her and explain word by word. Finally, all the audio data was edited and analyzed using Ableton Live, Melodyne and Praat.

The tone analysis mainly refers to 6 characteristics: (1) the tonal value of Yang Ru base tone; (2) the tonal value of Yang Ping tone sandhi; (3) the tonal value of Yin Ping base tone; (4) the tonal value of Yin Shang tone

sandhi; (5) the distinction between Yin Qu and Yang Qu base tone; (6) whether the stop codas of the checked syllables in Yang Ru base tone are dropped.

Results and discussion

1. Yang Ru base tone: The high checked tone T5 in Baihe and Changhua is the variant with the highest average value. However, there is a downward trend in the younger generation; the original high-checked tone has consistently evolved in the direction of T32. The young generation also presents some Yang Ru tones with unclear tonal values, but their tonal contour mainly demonstrates a short tone + stop coda.

2. Yang Ping tone sandhi: Most Baihe and Changhua are mid-level T33, while Erlin also demonstrates a T21 tone value. However, Hsiushui and Erlin speakers do not show the Yang Ping tone sandhi low-level T11 tone value found in Chuang's [17] survey. Therefore, the T21 tone and T11 might belong to the same type of Yang Ping tone sandhi feature.

3. Yin Ping base tone: Both Baihe and Changhua pronounce the T55 tone value. Tu [15] found out that the "Yin Ping base tone has been mixed with the Yang Shang base tone in the Quanzhou city subdialect and is pronounced as mid-level T22", but this phenomenon was not found in the Hsiushui speaker who belongs to the new Quanzhou city subdialect in our survey.

4. Yin Shang tone sandhi: Baihe and Changhua both have a T55 tone value, but the elderly respondent from Erlin demonstrates a mid-level T33, perhaps influenced by other regional accents.

5. Yin Qu and Yang Qu base tone: Baihe and Changhua speakers show the distinction between Yin Qu T21 and Yang Qu T22 but also have T32 and T33 tone values. Despite age, most speakers pronounce "拜" as T32 or T53, which is probably a Mandarin influence. Tu's [15] survey found that "the Quanzhou city dialect still retains some features of the ancient Quanzhou dialect where Yin Qu and Yang Qu tones are not distinguished." The Hsiushui Township speaker in our survey, who belongs to the new Quanzhou city subdialect, did not show this feature. Among the young Baihe speakers, the distinction between Yin Qu and Yang Qu is unclear, and the tonal values are mixed. For example, "大", "斷", "五", "八" and "入" are all pronounced as T21. Although a young speaker from Erlin differentiates between Yin Qu and Yang Qu tones, the tonal values are mixed. For example, "棍", "四" and "意" are all pronounced as T32.

6. Yang Ru base tone stop coda loss: Most of the young speakers show that the glottal stop coda of the Yang Ru base tone syllables is lost to varying degrees, including some of the [-p], [-t], and [-k] coda. The prolongation of the [-p], [-t], [-k], and [ʔ] coda syllables also affects the transformation of the Yang Ru checked tone into a level tone.

In addition to the change in tone, the young people from Baihe and Changhua also showed other aspects of Mandarin influence. During the survey, speakers generally skipped the Taiwanese words they were unfamiliar with or could not recollect. However, some speakers still tried to read them based on their language intuition, which produced an interesting "M-Taiwanese" effect. For example: 勞保 laopao; 陣 tsūn; 縛 pūn, hūk; 滑 wa [214]; 傳 duān.

Conclusion. Taiwan Southern Min lexical tone research in Baihe District of Tainan County and Changhua County reflects contemporary Taiwanese evolution and emerging phonological variations. The field study results are generally consistent with the previous surveys of southern Taiwanese subdialects. In terms of tone, the most competitive variant is T32, and the phenomenon that young people read the short checked tone Yang Ru with stop coda as a mid-long T33 may also be a competitive variant. Merging with the mid-tone has become the mainstream of tone variation. Young people also demonstrate low sensitivity to the tonal value (or pitch) of Yang and Yin checked tones and are prone to tone confusion because they did not learn Taiwanese at school and only have a clear concept of the four tones in Mandarin. The spectrogram of the speaker's voice shows that although the pitch of the checked tones is inconsistent, they have the characteristics of short tone shape.

Due to time constraints, this study collected less phonetic material, but it is hoped to provide reference content for the future dialectology, historical phonetics and sociolinguistic research.

Bibliography:

1. Chen, Matthew Y., & Wang, W. S.-Y. (1975). Sound Change: Actuation and Implementation. *Language*, 51(2), 255–281.
2. Chen, M. Y. (2004). Tone Sandhi Patterns across Chinese dialects. City University of Hong Kong, Cambridge, United Kingdom.
3. Cheng, C. & Wang, W. (1977). Tone change in Chao-Zhou Chinese: A Study in lexical diffusion. In W. Wang (Ed.), *The Lexicon in Phonological Change* (pp. 86-100). Berlin, New York : De Gruyter Mouton.
4. Hsiao, Yuchau E. (2011). Universal marking in accent formation: Evidence from Taiwanese-Mandarin and Mandarin-Taiwanese. *Lingua*, 121, 1485–1517.
5. Hsiao, Yuchau E. (2015). Tonal chain shifts in Taiwanese: a comparative markedness approach. In Yuchau E. Hsiao & Lian-hee Wee (Eds.), *Capturing Phonological Shades within and across Languages* (pp. xx-xx). Cambridge Scholars Publishing.
6. Hsiao, Y. E. (2018). Tone sandhi of young Taiwanese speakers. *Proceedings of the Linguistic Society of America*, 3, 1–6.

7. Pan, H.-h., Lyu, S.-r. (2021) Taiwan Min Nan (Taiwanese) Checked Tones Sound Change. *Proc. Interspeech 2021*, 2641–2645.
8. Wang, W. S.-Y., & Lien, Chinfa. (1993). Bidirectional diffusion in sound change.
9. 陳淑娟. (2009). 台南市方言的語音變異與變化. 聲韻論叢, 16期, 137–175.
10. 陳淑娟 (2010). 臺灣閩南語新興的語音變異 – 台北市、彰化市及台南市元音系統與陽入原調的調查分析, 語言暨語言學, 11.2: 425–468.
11. 董忠司. (1991). 台北市、台南市、鹿港、宜蘭. 臺北學研究主題資料庫, 1, 31–64.
12. 洪惟仁. (2009). 台北地區閩南語的方言類型與方言分區. 台灣語文研究, 3, 239–309.
13. 洪惟仁. (2010). 台灣地區的語言分佈. In 洪惟仁 /主編, 敲開語言的窗口: 華語的使用現象 (情況與調查) (pp. 1–39). 馬來亞大學, 馬來西亞語言暨應用語言學系學術論文系列 (二), 聯營出版 (馬) 有限公司.
14. 洪惟仁. (2019). 臺灣語言的分類與分區: 理論與方法. 臺北市: 前衛出版社.
15. 涂文欽. (2011). 彰化縣閩南語方言類型與方言分區. 台灣語文研究, 6(2).
16. 楊秀芳 (1999) 台灣閩南語音韻研究計畫. 台北市: 行政院國科會科資中心.
17. 莊文岳. (2013). 台灣彰化縣閩南語次方言聲韻調之調查與比較. [碩士論文. 國立新竹教育大學] 臺灣博碩士論文知識加值系統.
18. 教育部臺灣閩南語常用詞辭典, <https://sutian.moe.edu.tw/zh-hant/>

Яструбська О. В.

ORCID: 0009-0004-0084-3419

викладач китайської мови

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Яструбський М. Я.

ORCID: 0000-0002-8032-4501

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПОРІВНЯННІ: УКРАЇНСЬКА ТА КИТАЙСЬКА

Ключові слова: мовні групи, китайська мова, путунхуа, мандарин, діалекти.

Вивчення іноземних мов у період глобалізації займає одне з провідних місць у сучасній динамічній транскордонній діяльності як суб'єктів господарювання так і фізичних осіб, які стараються зайняти належне місце у сучасному динамічному світі. З огляду на об'єктивні причини китайська мова стає все більш затребуваною, а отже й питання її вивчення потребує науково обґрунтованих напрацювань методики викладання і засвоєння індивідуумами, що належать до різних мовних груп. Свою увагу зосередимо на підходах у вивченні китайської мови україномовними носіями, хоча аналогічне напрацювання актуальне й для китайців, які хочуть вивчати українську мову.

Загальновідомо, що українська і китайська мови суттєво різняться, адже українська мова належить до східнослов'янської підгрупи слов'янської групи індоєвропейської мовної сім'ї. Її використання практикується у слов'янському середовищі, водночас її генетична належність до спорідненого угруповання мов збігається з географічним розміщенням етносу, що нею користується у спілкуванні [1]. Для порівняння, китайська мова належить до китайсько-тибетської мовної групи. На сьогодні китайська мова є однією з найпопулярніших мов для вивчення з огляду на лідерські політичні й економічні позиції Китаю у загальносвітовому масштабі. Вона є мовою спілкування й інших видів комунікації близько двох мільярдів населення планети, використовується фактично у всіх сферах бізнесу, її вивчають і вико-

ристовують на всіх континентах планети. Така ситуація спричинила до виділення спрощеної форми китайської мови, іменованої «мандарин», що на сьогодні є офіційною мовою КНР. В результаті отримали стандартизовані підходи до вивчення граматики, письма і власне мовлення.

Враховуючи той факт, що території сучасного материкового Китаю проживають представники 56 національностей, кожна з яких має свою культурну ідентичність, історію, традиції а отже й мовну приналежність, можна зрозуміти надзвичайну затребуваність приведення до узгодженого стандарту усього мовного китайського розмаїття. Загалом на сьогодні у китайській мові виділяють сім основних діалектів. На рис. 1 схематично представлено основні діалекти.

Рис. 1. Характеристика основних діалектів у китайській мові

Джерело: Розроблено на основі [2]

Наведені на рис. 1 діалекти розрізняють за фонетичною ознакою, хоча мають місце незначні відмінності у лексиці та граматиці. У процесі спілкування носії різних діалектів використовують нормативну китайську мову – путунхуа («Мандарин») [3], яка найбільше відповідає діалекту Гуаньхуа, зображеному на першій позиції рис. 1. Оскільки, носії різних діалектів використовують путунхуа, доцільно провести порівняння саме цього діалекту з українською мовою (табл. 1).

Таблиця 1

Ключові відмінності між українською та китайською мовами

Порівняння	Українська мова	Китайська мова («Мандарин»)
<i>Різниця між українськими та китайськими словами</i>		
Український алфавіт / китайські штрихи та радикали	33 букви	12 різних штрихів у поєднанні з більш ніж 200 радикалами
Українські слова / китайські ієрогліфи	Слова мають значення лише тоді, коли літери, що утворюють слово, розташовані в певному порядку. Написання слова точно відображає його вимову.	Кожний окремий символ має власне значення незалежно від того, є він частиною слова чи ні
<i>Граматична відмінність</i>		
Особові займенники	8 особових займенників (я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони)	6 особових займенників він/його (他), вона/її (她) і воно (它), вимовляються як «tā». Інші особові займенники- я (我), ти (你) (вони/їх (他们)), ми/нас (我们)), Ви (ввічлива форма) 您.
Часи дієслова	Змінюється або модифікується дієслово	Додається символ 了 (le) у кінці дієслова
Іменники однини / множини	Змінюється іменник, щоб вказати, чи є він одною, чи множиною	Вказується число. Ставиться слово «багато»
<i>Різниця між українською та китайською вимовою</i>		
Вимова слова	Правопис	Правопис «Не працює»
Будова слова	Багато слів закінчується на приголосну	Кінцевих приголосних всього дві: «n» і «ng». Більшість закінчується на голосну
Наголос/тони	Наголос	4 тони плюс 5 тон -нейтральний
<i>Різниця між українськими та китайськими реченнями</i>		
Довжина речення	Можна утворювати довгі складні речення	Короткі речення або довгі речення, розділені на короткі фрази.
Порядок слів у реченні	Довільний порядок слів у реченні	Строгий порядок слів у реченні
Використання ідіом	Не так часто використовуються	Широко використовуються

Джерело: побудовано авторами на основі [4].

Як бачимо, не зважаючи на приналежність до різних мовних груп, мають місце лексичні та граматичні паралелі між українською та китайською мовами. З наведених в таблиці пунктів можна побачити, що у китайській мові робиться наголос на коротких і чітких виразах. Юзер може легко зрозуміти точне значення висловленої ідеї. На практиці китайці «відмовляються» від довгих і складних речень, складних граматичних конструкцій. Вони віддають перевагу використанню простих і коротких речень. Водночас в українській мові практикуються довші речення, більш колоритні за наповненням, а отже вони мають бути конкретними. Така відмінність у підходах до формування думок, процесу мовлення є яскравим свідченням того, як культура та філософія можуть впливати власне на мову. Китайська філософія та мислення дуже прагматичні, а це неодмінно відобразилося на мові. Водночас українська мова поєднує різноманітні культури і філософії, що спонукає до необхідності розширити спектр мовних конструкцій, спосіб мовлення.

Актуально, що у китайській мові використовують ідіоми та короткі вирази з чотирьох символів з метою зробити вирази найбільш точними [5]. Такі прийоми дозволяють зробити мову більш живою та лаконічною. Власне ідіоми є невід'ємною частиною китайської культури та мудрості, оскільки зазвичай вони є завершенням традиційних китайських легенд та виражають певне тлумачення.

Література:

1. Мови в Україні URL: <https://vue.gov.ua>
2. Діалекти китайської мови: особливості китайської лінгвістики, опис, види. URL: <https://ukrnova.com>
3. Яструбська О. В. Національні особливості викладання фонетики китайської мови учням. *Прокиїв* : [збірник матеріалів] I Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, Київ, 26 березня 2024 р. 422–425. с.
4. Яструбська О.В., Ван Чжунцзюнь Китайська мова для студентів університету. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2022. 170 с.
5. 7 Major Differences between English and Chinese. URL: <https://www.digmandarin.com/6-major-differences-between-english-and-chinese.html>

МАТЕРІАЛИ
XVIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

КИТАЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

14 листопада 2024 р.

Підписано до друку 15.11.2024. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 4,88. Тираж 100. Замовлення № 1224-93.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.